

Прикарпатський університет ім. В. Стефаника

ІГОР РАЙКІВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ

(1928 - 1939 рр.)

Івано - Франківськ

1995

Передмова

Розбудова Української демократичної держави, становлення багатопартійності підвищують інтерес у суспільстві до відтворення об'єктивної картини суспільно-політичного процесу в Україні, зокрема на її західних землях. У зв'язку з цим постала проблема комплексного дослідження діяльності політичних партій і організацій в минулому.

Помітне місце у партійно-політичному житті західного регіону України займала Українська соціал-демократична партія /УСДП/, яка виникла ще на початку оформлення партійної структури українського політичного руху. Діяльність УСДП мала соціальну базу серед українського робітництва і була спрямована проти ліворадикальних ідей, не вписувалася в офіційну класову схему радянської історіографії. Характерно, що дослідники акцентували увагу на історію УСДП, в основному, на початку 20-х років, коли партія перейшла на ліворадикальні позиції. Як відомо, 30 січня 1924 р. прокомуністична УСДП була заборонена польською владою.

Вивчення історії УСДП важливе й тому, що поглиблює зацікавлення політиків і громадськості спадщиною соціал-демократичного руху, яку можна використати при розв'язанні сучасних проблем.

Виходячи з вищесказаного, автором зроблено спробу на основі аналізу джерельних матеріалів архівів міст Львова, Івано-Франківська, Варшави, тогочасної преси, а також з урахуванням здобутків вітчизняної і зарубіжної фахової літератури висвітлити найменш досліджений період діяльності УСДП /1928-1939 рр./.

У книзі висвітлено діяльність УСДП на тлі суспільно-політичних відносин у Західній Україні в кінці 20-30-х років XX ст.

Текст друкується в авторській редакції.

Відповідальний редактор

доктор історичних наук, професор О.Ю. Карпенко

Рецензенти

доктор філософії, доцент М.В. Кугутяк
кандидат історичних наук І.Я. Соляр

І. ІДЕЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ВІДБУДОВА ПАРТІЇ. ГРУДНЕВИЙ З'ЇЗД УСДП 1928 р.

Процес переоцінки цінностей, пошук нових підходів до національно-визвольної боротьби у зв'язку з рішенням Ради послів країн Антанти 14 березня 1923 р., яка санкціонувала анексію Східної Галичини Польщею, поглибив розмежування сил в українському політичному таборі. Центристські позиції займало створене у липні 1925 р. Українське національно-демократичне об'єднання /УНДО/. Перед УНДО була поставлена мета "одноцільному фронтові противника протиставити об'єднаний фронт організованого українського громадянства". Засудивши у відозві з'їзду "переходовий диктаторський режим і однокласовий устрій" в УСРР, партія все ж визнала її етапом до самостійної соборної Української держави. Програма УНДО, яку ухвалив другий з'їзд в 1926 р., базувалась на ідеології соборності, державності й антикомунізму. Політична резолюція з'їзду викривала "діяльність усіх т. зв. інтернаціональних партій, що закликають до класової боротьби", чим послаблювали "національну силу українського народу"¹. Радянофілська група діячів УНДО в травні 1927 р. проголосила створення Української партії праці /УПП/. Проте вона не набула значного впливу і проіснувала лише до 1930 р.²

Праворуч від УНДО знаходилась Українська християнсько-суспільна партія, яка в період кризи християнсько-суспільного руху після 1923 р. втратила свій вплив. Заснована у серпні 1925

1 Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. - Т. 2. - /Б. м. /, 1983. - С. 172, 176; Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності /1925-1928/. - Львів, 1995. - С. 21.

2 Кутутик М. Голодомор 1933-го і Західна Україна. - Івано-Франківськ, 1994. - С. 7, 25.

р. Українська християнська організація /УХО/, поборюючи атеїзм і комуністичні ідеї, підтримувала УНДО¹.

Націоналістичну течію в суспільно-політичному русі репрезентувала утворена ще в 1920 р. підпільна Українська військова організація /УВО/. Вона повела збройну боротьбу проти окупантів за незалежність України. На базі УВО і деяких менших груп на початку 1929 р. завершилось утворення політично-бойового об'єднання - Організації українських націоналістів /ОУН/. У зверненні свого першого конгресу ОУН заявила, що "протиставиться всім партійним і класовим угрупованням" та прагнутиме "до забезпечення великій Українській Нації відповідного місця серед інших державних народів"².

Зліва в політичному спектрі перебувала Українська радикальна партія /УРП/, котра на з'їзді у квітні 1923 р. визнала "потребу спільного фронту всіх українських соціалістичних партій, які стремлять до повної державної самостійности українського народу...". УРП відкинула будь-які орієнтації на Польщу чи Радянську Україну, займала різко негативну позицію до політики більшовиків. Основана на засадах народницького соціалізму, програма УРП засудила співпрацю з українськими "буржуазними партіями". З 1926 р. УРП отримала назву Українська соціалістично-радикальна партія /УСРП/³.

Поглиблення суперечностей між партіями національно-державницького табору в атмосфері міцніючих радянофілських настроїв активізувало діяльність Комуністичної партії Західної України І Кутутик М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху /XIX ст.-1939 р./.- Івано-Франківськ, 1993. - С. 172.

2 Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХІ ст. // Записки НТШ. - Львів, 1991. - Т. ССХІІ. - С. 113.

3 Кондратюк В. О., Зайцев О. Д. Україна в 20-30-х рр. ХІ століття. - Львів, 1993. - С. 51.

/КПЗУ/. Комунисти виступали за підготовку класово-пролетарської революції в Польщі, возз'єднання західноукраїнських земель з УСРР. КПЗУ спрямовувала з 1926 р. діяльність легальної політичної партії - Українського селянсько-робітничого об'єднання /"Сельробу"/. Однак розкол у КПЗУ, який завершився усуненням від керівництва на початку 1928 р. "більшості", спричинив послаблення впливу комуністичного табору¹.

В цілому перегрупування і реорганізація українських політичних сил у Західній Україні відбулось на фоні певного полівння суспільних настроїв у 20-і рр., якому сприяла глибока криза українського суспільно-політичного руху, а також розрекламована відповідними силами українізація на Наддніпрянщині. Зростають впливи крайніх політичних течій, зокрема націоналізму справа та комунізму зліва, при одночасному зменшенні ваги національно-демократичного центру.

У той же час українська соціал-демократія, "дарма, що має за собою... тридцятилітню історію, цілком зійшла зі сцени суспільного життя"². Ліворадикальне крило УСДП вступило до КПЗУ і "Сельробу", "полонофільська меншість" на чолі з М.Ганкевичем перейшла на позиції ППС, окрема група УСДП на селі опинилася під впливом УСРП³. Вийшовши з-під арешту, А.Чернецький у червні 1924 р. стверджував, що "застав український робітничий рух цілковито розбитим... З великих фондів, які в часі УНР дістав Левко Ганкевич на партійну роботу УСДП, не лишилося нічого"⁴.

1 Сливака Ю.Ю. Сторінки історії КПЗУ.- Львів, 1989.- С.86,87.

2 Літній С. "Вперед" чи назад в багно соціал-угоди?.- Львів, 1926.- С.3.

3 Держ. арх. Львів. обл. /далі - ДАЛО/, ф.256, оп.І, спр.45, арк.65 зв.; Діло.- 1927.- 29 груд.; 1928.- 27 верес.; Робітничача справа.- 1928.- 5 груд.; Чернецький А. Спомини з мого життя.- Лондон, 1964.- С.72,73.

4 Чернецький А. Спомини з мого життя.- С.70.

Правоцентристська преса засвідчила "факт повного занепаду українського робітничого руху... Українське робітництво опинилося навіть без фікції ідейного проводу"¹.

Ліквідація УСДП вкрай негативно вплинула на розвиток українського робітничого руху, відсутність національної партії соціал-демократичного спрямування вела до дезорієнтації пролетаріату. Відомий в минулому діяч УСДП М.Парфанович прямо заявив, що робітники-українці, не маючи "своєї легальної політичної організації", гуртувалися "по профспілках разом з робітництвом двох інших народів. Тут іде завзята боротьба за впливи між керівництвом ППС і лівими струями"². Єврейський соціал-демократ Г.Ерлік визнавав, що і Польська соціалістична партія /ПСП/, і Комуністична партія Польщі /КПП/ прагнули до підпорядкування соціалістичного руху національних меншостей у Польщі³. "На робітництво почали впливати різні інші течії,- згадував А.Чернецький.- З тим треба було щось зробити і якось протиставитися тому"⁴. Вихід з становища полягав у відновленні "самостійної української робітничої партії", яка стояла б "на ґрунті оборони національних, економічних і політичних інтересів українського робітництва..."⁵. Отже, пролема відбудови УСДП на позиціях європейського соціал-демократизму постала в українському політичному таборі.

Діячі правого крила УСДП розгорнули організаційну діяльність. У Станіславі утворено незалежну робітничу групу, яка взяла участь в окружному мікшартійному з'їзді 17 лютого 1924 р.⁶

1 Діло.- 1925.- 20 черв.

2 Там же.- 1926.- 9 берез.

3 PPS. Wspomnienia z lat 1916-1939. T.I.- Warszawa, 1987.- S.41.

4 Чернецький А. Спомини з мого життя.- С.72.

5 Діло.- 1925.- 20 черв.

6 ДАЛО, ф.І, оп.57, спр.1221, арк.14 зв.

На нього прибули також представники УРП, Незалежної групи УНТП і групи "Заграва", всього - близько 100 делегатів. З'їзд в односторонньо ухваленій резолюції закликав до "остаточного об'єднання всіх українських партій, які стоять на становищі української державності"¹. Прийнято ухвалу про створення Станіславської округової політичної ради на чолі з радикалом Л.Бачинським. До її складу увійшло по два представники від груп на з'їзді, у т. ч. соціал-демократи - Н.Галах і С.Оліярник². Подібні з'їзди наприкінці березня 1924 р. відбулися у Рава-Руській, Перемислі та Львові, але консолідаційна акція загалом не мала успіху³.

Перша спроба відновлення УСДП по суті здійснена лише в 1925 р., коли група колишніх партійних діячів на чолі з А.Чернецьким у Львові в першій половині січня утворила комітет для організації Української соціалістичної партії /УСП/⁴. Членами комітету стали І.Кущнір, О.Панас, А.Віхар, Й.Макарух і Й.Прокопшин⁵. Цікаво, що серед ініціаторів заснування УСП були лідери УСДП, обрані до Головної управи на VI з'їзді 1923 р., котрий завершив перехід партії у комуністичний табір: голова О.Панас, перший секретар А.Чернецький, А.Віхар. Мабуть, вони зрозуміли, що підпорядкування УСДП Центральному Комітету /ЦК/ КПЗУ завдало шкоди соціалістичному руху. Комітет склав відозву, яка повідомила, що УСП стоятиме на платформі II Інтернаціоналу і не буде мати спільного з ліквідованою УСДП. На першому етапі планувався розширити соціальну базу УСП через пресу. Завершити про-

1 Центр. держ. іст. арх. України у м.Львові /далі - ЦДІАУ у м.Львові/, ф.205, оп.1, спр.434, арк.65,66; Наш прапор... 1924.- 24 лют.

2 Держ. арх. Івано-Франк. обл. /далі - ДАІФО/, ф.2, оп.1, спр.340, арк.6.

3 Там же.- Арх.16,21; Соляр І. Українське...- С.14.

4 ДАЮ, ф.1, оп.52, спр.367, арк.24.

5 Там же.- ф.121, оп.2, спр.188, арк.9.

цес утворення партії мав з'їзд¹.

Перший номер двотижневика "Робітник" під редакцією І.Кущніра вийшов у Львові 1 лютого 1925 р., назвав себе органом "української соціалістичної думки". Вступна стаття "По році" надто в загальному вигляді визначила ідейні засади УСП. Закликавши українських робітників і селян "до здійснення соціалістичного ідеалу", газета підкреслила, що боротиметься в єдиному таборі "з класово свідомим соціалістичним пролетаріатом... без огляду на ... народність чи віру"². Позиція УСП була ідейно близька до ПС³.

Поява УСП знайшла певний відгук у суспільно-політичному житті краю. Українські політичні партії зайняли до УСП обережну позицію. "Перше число нового соціалістичного органу мало цікаве,- писала газета "Діло".- Очевидно, новий орган стоятиме на становищі наукового соціалізму..."⁴. В свою чергу, польські соціалісти вітали утворення УСП. Центральний орган ПС газета "Robotnik" зазначала, що "Робітника" утворено групою діячів, які "після заборони УСДП поліцією зберегли вірність соціалістичним засадам і не дали себе захопити ані наліво до комуністів, ані направо до націоналістів"⁵. З іншого боку, комуністи різко поборювали УСП, вважаючи, що вона вела до ліквідації єдиного робітничого фронту. КПЗУ в лютому 1925 р. видала відозву "Правда про УСП", в якій говорилося, що лідери утворили УСП "з метою задоволення своїх особистих, шкурних інтересів"⁶.

1 ДАЮ, ф.121, оп.2, спр.188, арк.20.

2 Робітник.- 1925.- 1 лют.; Bełcikowska A. Stronnictwa i związki polityczne w Polsce.- Warszawa, 1925.- S.925.

3 ДАЮ, ф.271, оп.1, спр.395, арк.5.

4 Орган УСП // Діло.- 1925.- 4 лют.

5 Robotnyk // Robotnik.- 1925.- 3 lut.

6 ДАЮ, ф.121, оп.2, спр.188, арк.18,20 зв.

Треба, однак, сказати, що УСР, незважаючи на заходи керівництва, практично не активізувала організаційну діяльність. "З"їзду УСР не було, — підкреслив "Робітник", — а тільки він міг би оснувати партію...¹. "Робітник" перестав виходити, за словом С.Літнього, "щез, мов його й не було"². Показово, що А.Чернецький у своїх спогадах нічого не писав про заснування УСР. Як відомо, він вступив до "Сельробу", а наприкінці 20-х років вийшов з "партійно-політичної боротьби", "її групових... й особистих інтриг"³.

На поразку спроби відновлення УСДП позначилася глибока криза української соціал-демократичної ідеології. Відомі суспільно-політичні процеси в Радянській Україні викликали зміцнення комуністично-радянськості табору, який обстоював пріоритет соціального питання над національним. На процес відбудови негативно вплинула політична пасивність керівництва УСДП. Зокрема, голова партії з 1914 по 1921 рр. В.Темницький відверто у квітні 1925 р. писав: "У мене вже гостро матеріальна нужда. Просто їсти вже не стає!"⁴. Хоч треба зазначити, що під редакцією С.Микитки, який був прихильником УСР, 1 квітня 1925 р. з'явився у Львові двотижневий науково-літературний журнал "Світ"⁵. Він виходив до кінця 1929 р., пропагуючи здійснення соціалістичного ідеалу, вбачав в УСРР "український П'ємонт" — основу національної державності⁶.

Заходи керівництва по відбудові УСДП отримали продовжен-

1 Сплетні // Робітник. — 1925. — 1 лют.

2 Літній С. "Вперед" чи назад в багню соціал-утоді? — С. 5.

3 Чернецький А. Спогади з мого життя. — С. 73.

4 ЦДІАУ у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2257, арк. 38 зв.

5 ДАІФО, ф. 11, оп. 1, спр. 50, арк. 7; ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 367, арк. 21; ф. 271, оп. 1, спр. 395, арк. 6.

6 Світ. — 1926. — Ч. 17-18. — С. 2.

ня в напрямку культурно-освітньої роботи. Статут товариства "Робітнича громада" під проводом В.Кубицького і секретаря О.Панаса у Львові, що був затверджений наприкінці 1925 р., ставив завдання всебічного духовного і фізичного розвитку українського робітництва, поширення "серед нього культури і освіти" та надання матеріальної допомоги¹. Характерно, що поліція метою "Робітничої громади" вважала "об'єднання українських робітників на платформі колишньої програми УСДП"². Культурно-освітня діяльність товариства охопила територію Східної Галичини. Перші гуртки в 1926 р. виникли у Львові, Перемишлі, Дрогобичі, Болахові, Золочеві, Бориславі³. На території Станіславського воєводства, зокрема, за даними поліції, його прихильники восени 1926 р. діяли в Станіславському, Долинському і Снятинському повітах⁴.

Найбільша акція товариства відбулася в червні 1926 р. у Дрогобичі. "Робітнича громада" 21 червня організувала святкування ювілею Івана Франка, в якому взяли участь соціал-демократи І.Квасниця, П.Буняк, І.Ховнір, В.Кубицький та ін. На її домагання, місцева влада назвала іменем І.Франка вулицю Лішнянську⁵. Шевченківське свято гурток товариства в м. Дрогобичі відзначив 14 березня 1927 р. за участю близько 250 чоловік⁶.

Питання просвітницької діяльності обговорила перша конференція товариства "Робітнича громада" 5 березня 1927 р. у І Статут культурно-освітнього товариства українських робітників "Робітнича громада" у Львові. — Львів, 1925. — С. 3, 4.

2 ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 467, арк. 9.

3 Вперед. — 1926. — 1 черв.; 1927. — 25 січ.

4 ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 417, арк. 261 зв.

5 ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 47, арк. 94 зв.; Вперед. — 1926. — 1 лип.; Літній С. "Вперед" чи назад в багню соціал-утоді? — С. 8, 9.

6 ЦДІАУ у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 442, арк. 72.

Львові. Головою засідання обрано І.Ковніра, а секретарем – Н.Шкоду¹. У доповіді "Культурно-освітня праця серед українського пролетаріату в минулому й майбутньому" І.Квасниця підкреслив, що протягом минулого року виникло 10 гуртків "Робітничої громади" – "більше, аніж колись було товариств "Воля". "Робітнича громада", до складу якої вступило 570 членів, найактивніше діяла в Дрогобичі та Перемишлі. Доповідач закликав до активізації роботи кожного гуртка в соціалістичному напрямку. Виступ Р.Домочевського "Культурно-освітня праця серед пролетаріату в Західній Європі" містив заклик використати досвід західноєвропейського робітництва². Учасники конференції одностайно ухвалили резолюцію, в якій відзначалося, що "головним завданням товариства повинно бути класове усвідомлення українського пролетаріату". До складу ради товариства увійшли відомі колишні діячі УСДП голова І.Ковнір, заступник голови П.Буняк, секретар І.Квасниця, касир О.Панас, члени В.Кубіцький, В.Темницький, І.Калинович, М.Гарасимець та ін.³

Представники керівництва УСДП організували в 1926 р. видавництво преси. 1 червня під редакцією В.Кубіцького вийшов у Львові перший номер щомісячної газети "Вперед" – органу "українського соціалістичного пролетаріату"⁴. Позиція "Впереду" ґрунтувалась на виразно класовому підході. У вступній статті газета обстоювала самостійність "зорованого українського пролетарського руху..."⁵. "Вперед" передбачав вирвати україн-

1 ДАІФУ, ф.2, оп.1, спр.418, арк.94; ЦДІАУ у м.Львові, ф.205, оп.1, спр.442, арк.71,72.

2 Вперед.– 1927.– 1 квіт.

3 ЦДІАУ у м.Львові, ф.205, оп.1, спр.442, арк.72.

4 ДАІФУ, ф.2, оп.1, спр.410, арк.37.

5 Вперед.– 1926.– 1 черв.

ський пролетаріат "з-під ідеологічних впливів української буржуазії", виступив за "повалення сучасного капіталістичного ладу"¹. Іншим разом газета проголосила "спільний фронт з міжнародним пролетаріатом у боротьбі з міжнародною буржуазією"². Треба, водночас, зазначити, що "Вперед" декларував взаємодію з українськими неосоціалістичними партіями у боротьбі за загальнонаціональні права: запровадження української мови в школі, судах, урядових установах, тощо³.

Прикладом співпраці соціал-демократів із політичними силами інших ідеологічних напрямків стала амністійна кампанія 1926 р. 1 липня у Львові група діячів "правиці" УСДП утворила разом з УСРП, "Селянським Союзом", "Народнок Волею", посольською комуністичною фракцією та Поалей-сіоном міжпартійний секретаріат для звільнення політичних в'язнів⁴. Однак співробітництво політичних діячів, які ґрупувалися навколо "Впереду", з національно-демократичними, соціалістичними і комуністичними партіями не виходило за рамки окремих питань.

"Вперед" займав критичну позицію до ІПС, що була в його розумінні партія "соціал-патріотична і соціал-угодова", котра виступала за "польонізацію українського робітництва та верховодство польського робітника над робітником українським"⁵. Характерно, що КПЗУ в той же час порівнювала видання "Впереду" з "націоналістичним шовінізмом"⁶.

1 Вперед.– 1927.– 25 січ.

2 Там же.– 1926.– 1 лип.

3 Там же.

4 Громадський голос.– 1926.– 17 лип., 7 серп.

5 ДАІФУ, ф.11, оп.29, спр.4578, арк.22; Вперед.– 1926.– 1 лип.; 1928.– 6 лют.

6 ДАІФУ, ф.2, оп.1, спр.334, арк.132 зв.; Земля і воля.– 1926.– 15 черв.

У розв'язанні національного і соціального питання газета зайняла прокомуністичну позицію, УСРР вважала за основу для "будування української державності"¹. Вважаючи в Союзі РСР зразок утвердження соціалізму, "Вперед" писав, що на захист Радянського Союзу повинен стати "увесь свідомий соціалістичний пролетаріят"².

Газета "Вперед" по суті обстоювала утвердження соціалістичного ідеалу, вузькокласовий підхід до будівництва української держави та орієнтацію на УСРР. Це була, в основному, платформа січної наради 1922 р. до переходу УСДП у ліворадикальний табір.

Діяльність культурно-освітнього товариства "Робітнича громада" і видавництво газети "Вперед" об'єктивно вели до розширення соціальної бази УСДП. На процес відбудови УСДП вплинули і взаємини галицьких соціал-демократів з лідерами Української соціал-демократичної робітничої партії /УСДРП/ в еміграції П. Феденком, І.Мазепою³.

З метою завоювання робітничих мас на свій бік у виборах до польського парламенту провід УСДП вирішив скликати в 1927 р. політичну конференцію робітництва⁴, яка відбулася 5 грудня у Львові. На неї прибули делегати зі Львова, Перемишля, Дрогобича, Борислава, Калуша, Болехова, Станіслава, Сколе й інших міст. У доповіді "Сучасне політичне становище і завдання українського пролетаріату" В.Темницький заявляв, що "робітництво дезорієнтоване, позбавлене проводу", і тому "попадає в чужі табори, в яких затрачує своє класове обличчя". Виходячи з цього, він закликав "створити самостійну політичну партію українського про-

1 Вперед.- 1926.- I листоп.; 1927.- 25 січ.

2 Там же.- 1926.- I верес.; 1927.- I квіт.

3 Totzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929.- Kraków, 1989.- S. 235.

4 ЦДАУ у м.Львові, ф.360, оп.1, спр.55, арк.8.

летаріату", платформа якої ґрунтована у "Впереді". На основі виступу В.Темницького делегати одностайно ухвалили резолюцію про утворення партії українського пролетаріату, котра до скликання "конгресу, який вирішить справу програми, виступатиме під фірмою Української соціалістичної групи /УСГ/ "Вперед". Група мала створити на виборах до польського парламенту блок з "соціалістичними партіями". Газета "Вперед" стала партійним органом¹. Головою УСГ "Вперед" обрано 70-річного І.Жовніра з Перемишля². Членами управи були соціал-демократи В.Старосольський, Л.Ганкович, І.Квасниця, П.Буняк, В.Темницький³. Важливо підкреслити, що власті вважали УСГ "Вперед" "зародком" формального відновлення УСДП⁴.

УСГ "Вперед" утворила з УСРП Блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій⁵. Конференція УСРП і УСГ "Вперед", яка відбулася в редакції газети УСРП "Громадський голос" 15 січня 1928 р. у Львові, обрала виборчий комітет під головуванням соціал-демократа П.Буняка. На конференції І.Квасниця різко виступив проти діяльності українського робітництва в політичних партіях польського або комуністичного табору⁶. Газета "Вперед" підкреслила, що український пролетаріат теоретично мав союзника в польському робітництві, яке, однак, опинилося під впливом ППС - "ідеологічно і тактично" не соціалістичною партією". Саме тому УСГ "Вперед" пішла на виборчий блок "українського робітництва та селянства" з УСРП на платформі "За землю і волю", але ідейно-політичні розходження заперечили "якусь тривалу по-

1 Конференція // Вперед.- 1928.- 22 січ.

2 Вперед.- 1928.- 18 листоп.

3 ДАЛО, ф.121, оп.2, спр.190, арк.3.

4 ДАЛО, ф.2, оп.1, спр.599, арк.81 зв.

5 Вперед.- 1928.- 22 січ.; Громадський голос.- 1928.- 28 січ.

6 ДАЛО, ф.121, оп.3, спр.104, арк.14.

літичну злуку чи союз тих двох партій...¹.

УСГ "Вперед" висунула кандидатами на виборах до сейму В. Темницького, І. Квасницю, Т. Солгана, І. Гонтарського, П. Буняка, Г. Ковалю, І. Кобиляцького, С. Мудрицького, Р. Домочевського і до сенату І. Жовніра². Група розгорнула агітаційну роботу на місцях. Лідери УСГ "Вперед" скликали 22 січня 1928 р. в Калуші партійну нараду українського робітництва, на яку прибуло понад 100 робітників. І. Квасниця з'ясував, що причиною відновлення партії стали "не вибори", як свідчила "буржуазна і ворожа нам преса", а "домогання самого робітництва". Питання організаційної відбудови остаточно вирішить з'їзд УСДП. Нарада одностайно підтримала "відновлення самостійної політичної партії українського робітництва" і позицію УСГ "Вперед" на виборах³. Збори діячів групи в с. Войнилові 19 лютого 1928 р. зібрали більше 600 робітників з 22 сіл Калуського повіту⁴.

Вибори до польського парламенту відбулися в березні 1928 р. На відміну від виборів у 1922 р. всі українські політичні партії брали в них участь. Однак вони не виступили єдиним виборчим блоком. З партій державницької орієнтації найбільшу кількість голосів /600 тис./ набрало УНДО, партія одержала 24 мандати в сеймі і дев'ять у сенат. За комуністичний табір у цілому віддали голоси 387 тис. виборців-українців⁵. Виборчий блок УСРП-УСГ "Вперед" обрав дев'ятьох послів до сейму й одного до сенату, за нього голосувало близько 270 тис. чол.⁶. Блок отри-

1 Вперед.- 1928.- 22 січ.

2 Там же.- 17 лют.; Громадський голос.- 1928.- 9 лют.

3 Вперед.- 1928.- 6 лют.

4 Там же.- 1 берез.

5 Зайцев О.Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі /1922-1939 pp./ // Укр. іст. журн.- 1993.- № 1.- С.75,76.

6 Макух І. На народній службі.- Дітройт, 1958.- С.370,371.

мав представництво до парламенту в шести виборчих округах¹.

Потрібно, однак, сказати, що абсолютна більшість виборців, які голосували за список блоку, були симпатиками УСРП. Політичний вплив УСГ "Вперед" важко визначити, бо, за словами газети "Діло", "голоси її симпатиків потонули в морі радикальних голосів..."². До парламенту не увійшов жоден діяч групи. Лише в травні 1930 р. після смерті посла голови УСРП Л. Бачинського депутатом сейму став В. Темницький³.

УСГ "Вперед" вела підготовку до скликання з'їзду. Як визнав Л. Ганкевич, з ініціативою його проведення виступили соціал-демократи у Дрогобичі, Стрию, Долині, Калуші та Перемишлі⁴. Відозва групи "До українського пролетаріату!", опублікована у "Впереді", закликала робітництво підтримати відновлення УСДП⁵. Партійні наради наприкінці 1928 р. обрали делегатів на з'їзд⁶.

Платформа УСДП була в загальних рисах з'ясована до з'їзду секретарем УСГ "Вперед" І. Квасницею. "Головним завданням нашої партії, - заявив І. Квасниця, - є боротьба за незалежність українського робітничого руху... на основах західноєвропейського соціалізму. Стоїмо на становищі самостійної Української Соціалістичної Республіки, а засоби, що ведуть до здійснення того ідеалу, бачимо в освідженні мас і пропаганді". Партія підтримувала єдність класового професійного руху за умови забезпечення "автономічних прав українського робітника" в Польщі. Вона

1 ДАІ40, ф.2, оп.1, спр.579, арк.12.

2 Діло.- 1928.- 27 верес.

3 Громадський голос.- 1928.- 15 берез.; Robotnik.- 1930.- 24 maja; Peliński M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej.- Warszawa, 1931.- С.60.

4 Діло.- 1929.- 13 січ.

5 Вперед.- 1928.- 18 листоп.

6 ДАЮ, ф.121, оп.2, спр.190, арк.3.

критично ставилася до українських партій — УНДО, УДП, "Сельробу". І. Квасниця визнав потребу співпраці УСДП з "іншими соціалістичними партіями". У національному питанні партія вимагала "заспокоєння політичних, господарських і культурних потреб..., що випливають з боротьби за самоозначення українського народу"¹. Отже, платформа УСДП ґрунтувалася на принципах західно-європейської соціал-демократії, вона по суті поєднала національну ідею і марксизм. УСДП ставила за мету національне й соціальне визволення українського робітництва, побудову незалежної Української соціалістичної держави.

У цілому, аналізуючи заходи по відбудові УСДП, треба визнати, що українська соціал-демократія в той час не мала помітного впливу на суспільно-політичне життя. Відомий радикал І. Макух вважав, що "не комуністичний провід УСДП... залишався цілком нечинним аж до 1928 р. ..."². На думку громадсько-політичного діяча і письменника А. Крушельницького, лідери УСДП діяли "цілий ряд літ без низових членів..."³. Газета "Діло" слушно робила висновок, що підготовка УСГ "Вперед" до "віднови українського соціалістичного руху була дуже слаба..."⁴.

З'їзд УСДП відбувся у Львові 8-9 грудня 1928 р. в залі товариства "Зоря" по вулиці Вірменській № 25. На з'їзд прибуло 72 делегати зі Львова, Черемшля, Дооромля, Болехова, Долини, Калуша, Станіслава, Надвірної, Золочева, Дрогобича, Борислава, Стрия, Дикова, Суликова, Мізуня, Веддіжа, Новоселиці, Цацикова, Тухольки і Пегівців. Робітники з Підкарпаття стано-
І Українська соціальна демократія перед реституцією // Діло.— 1928.— 27 верес.

2 Макух І. На народній службі.— С. 363.

3 Крушельницький А. Західно-українське політичне життя // Нові шляхи.— 1930.— № 10.— С. 105.

4 Діло.— 1928.— 27 верес.

вили найбільшу кількість делегатів¹. Перш за все учасники з'їзду вианували пам'ять голови УСГ "Вперед" І. Жовніра, який помер 27 серпня 1928 р.².

Відкриваючи засідання Українського соціалістичного конгресу, Л. Ганкевич підкреслив, що УСДП від свого утворення в 1899 р. "аж до розпаду партії 1923 р. вірно і чесно несла прапор визволення українського пролетаріату". Він визнав "повне розбиття" українського робітничого руху, бо "соціал-демократи пішли направо або наліво від нас", гостро виступив як проти УНДО, УДП, так і КПЗУ, "Сельробу". У виступі підтримано взаємодію УСДП з УСРП, незважаючи на ідейні розходження між ними. "Нашою метою є український соціалізм і незалежність українського робітничого руху... зєдинена Українська соціалістична республіка в сім'ї вільних соціалістичних республік інших народів"³, — заявив Л. Ганкевич.

Головою з'їзду обрано А. Кусика, заступниками голови — Т. Солгана і В. Смиколіса, секретарями — В. Старосольського й Р. Домбчевського. У доповіді "Проект програми і організаційного статуту" В. Темницький різко засудив політику більшовиків, вважаючи, що шляхом насилля "не можна насадити нового ладу". "на Радянщині до справнього соціалізму дуже далеко. Там тільки капіталістичний лад в своїх початках". Підкреслювалося, що комуністи вели до розбиття робітничого руху в Галичині, "не створили нової масової партії, тільки розбили нашу". І все ж, вбачаючи в УСРП основу для будівництва української державності, він виступив "проти усякої інтервенції на Радянській Україні з якого-небудь боку". Суть політики УСДП в національному

1 У конгрес // Вперед.— 1929.— 20 січ.

2 Іван Жовнір // Вперед.— 1928.— 28 листоп.

3 Центр. дерк. арх. громадських об'єднань України /далі — ЦДАГОУ/, ф. 6, ов. 1, спр. 470, арк. 1, 2.

питанні полягала в тому, що "українські соціалісти є незалежниками". Доповідач прямо заявив, що, хоч галицьке суспільство ще і не визріло для соціалізму, УСДП повинна "ширити організацію, скуплення, підготовку" до здійснення своєї мети.

У доповіді засуджено діяльність "українських міщанських партій". Оскільки робітник був "рівночасно пролетарем і українцем", ідея створення одноцілого національного фронту ставила українське робітництво "на службу капіталістично-клерикальній реакції". В.Темницький визнав усе як "деякі спільні інтереси" в українському політичному таборі. Найбільш "болочим" питанням політики УСДП стало "відношення до соціалістичних партій інших народів". Проте УСДП "як партія класова" мусить "порозумітися з іншими соціалістичними партіями". Виступ містив вимогу об'єднання міжнародного робітничого руху¹.

Після виступу В.Темницького розгорілась дискусія, в якій делегати одноставно підтримали відновлення УСДП. Зокрема, П.Буник заявив, що "основний камінь нашої праці - це самостійність українського робітничого руху"². В.Старосольський переконував, що "основні погляди комунізму хибні". Між УСДП та УСРП можлива співпраця, "в ІІІС будуть у нас зносини політичні"³. Від імені УСРП з'їзд привітали О.Когут і О.Коберський⁴.

Доповідь І.Квасниці "Сучасне політичне становище і український пролетаріат" суть моменту назвала "періодом стабілізації капіталізму". Виявом посилення наступу панівних верств на робітництво стали "фашизм, мілітаризація суспільного життя і

1 ЦДАГОУ, ф.6, оп.1, спр.470, арк.3; У конгрес // Вперед.- 1929.- 20 січ.

2 ЦДАГОУ, ф.6, оп.1, спр.470, арк.3,4.

3 Там же.- Арк.5,9.

4 Там же.- Арк.4.

зріст реакції". Зупинити цей наступ могла інтернаціональна єдність пролетаріату, розбитого "на дві ворожі частини" - II і III Інтернаціонал. Відбудова УСДП усувала розбиття українського робітничого руху "на безліч партій та груп"¹.

На засіданні з'їзду 9 грудня 1928 р., підводячи підсумок дискусії з політичного питання, В.Темницький ствердив, що на Радянській Україні через насилля, "револьверами" повалений капіталізм і "заведено ними новий лад. А це належало завести, як казав Маркс, еволюційно". Водночас УСДП не повинна "поборювати, але критикою справити соціалістичне будівництво на Україні"². Л.Ганкевич підкреслив, що УСРР - "наша держава", мета ж соціал-демократів, щоб у ній була "наша соціалістична ідея"³. Отже, УСДП далі обстоювала радянське ілюзії, класовий підхід.

Делегати з'їзду УСДП одноставно ухвалили політичну резолюцію, в якій, між іншим, зазначалось, що наслідком стабілізації капіталізму стало посилення в суспільстві класових антагонізмів і загрози виникнення війни. Резолюція закликала робітництво до боротьби "проти всіх форм капіталістичного ладу". Назважаючи на осуд як II, так і III Інтернаціоналу, УСДП визнавала в таборі міжнародного пролетаріату зближення позицій і вважала, що шлях до повалення капіталізму йшов "через пролетарське об'єднання". "Обстоюючи принцип самостійної, соціалістичної, соборної української республіки, не погоджуючись з централістичними зусиллями і диктатом Москви, - підкреслювала резолюція, - український пролетаріат мусить стояти в обороні Радянської України, вважаючи, що її упадок погрожує поворотом до влади чорної реакції, яка не побоїться вернутися до давніх царських метод

1 У конгрес // Вперед.- 1929.- 20 січ.

2 ЦДАГОУ, ф.6, оп.1, спр.470, арк.10.

3 Там же.- Арк.11.

супроти українського народу"¹.

У виступі "Професійні організації" Р.Скибіньський сказав про потребу активізації роботи УСДП в профспілках, через які масово залучати робітників "для українського соціалізму". Відступивши від спроби творення УСДП самостійних профспілок, доповідач виступив за єдність класового професійного руху в Польщі. Р.Скибіньський, водночас, визнав, що соціал-демократи ширли свою діяльність серед промислового робітництва, "не в ... в стані опанувати села"². З'їзд закликав українське робітництво "вступати до існуючих професійних організацій", поставив вимогу створення самостійних українських груп, видавництва професійного органу, а також "українського представництва при Центральній Комісії професійних союзів у Варшаві". Додаток до резолюції передбачав організацію робітників лісового промислу на Підкарпатті³.

На з'їзді відбулися вибори ЦК УСДП. Головою УСДП делегати одностайно обрали 47-річного адвоката зі Львова Л.Ганкевича. В.Старосольський, П.Буняк, В.Темницький, А.Кусик, М.Гарасимець та І.Квасниця увійшли до складу ЦК партії. П.Буняка обрано секретарем, а членів управи – заступниками голови УСДП на засіданні ЦК 1 січня 1929 р.⁴

В останній доповіді А.Сабат вказав на значення партійної преси: "Без преси нема партії". Учасники з'їзду звернулися до українських робітників із закликом матеріально підтримати видавництво газети УСДП "Вперед"⁵. Закриваючи засідання, голова

1 У конгрес // Вперед.- 1929.- 20 січ.

2 ЦДАГОУ, ф.6, оп.І, спр.470, арк.11,12.

3 У конгрес // Вперед.- 1929.- 20 січ.

4 ЦДАГОУ, ф.6, оп.І, спр.470, арк.14; У конгрес // Вперед.- 1929.- 20 січ.

5 Там же.

УСДП Л.Ганкевич підкреслив: "Нашою метою є всеукраїнський /обіймаючий і еміграцію/ робітничо-соціалістичний рух, ... вільна зєдінена Українська Соціалістична Республіка"¹.

Отже, з'їздом у грудні 1928 р. завершено відбудову УСДП. З'їзд УСДП був названий У конгресом, очевидно, для того, щоб "підкреслити яскравий ідеологічний зв'язок теперішньої партії з давньою..."². Порядковий номер конгресу чітко засвідчив критичне ставлення УСДП до комуністичного табору. Відомо, що попередній, VI з'їзд 18 березня 1923 р. прийняв ухвалу про перехід УСДП на позиції Комінтерну, КПЗУ. Лідери УСДП відновили партію "на демократичних і протикомуністичних позиціях"³.

Голова УСДП Л.Ганкевич наголосив, що делегати з'їзду робили застереження щодо вступу до II Інтернаціоналу, однак кожен з них не підтримав вступ до III, Комуністичного Інтернаціоналу. Все ж, за словами Л.Ганкевича, "нема найменшого сумніву, що скорше чи пізніше УСДП приступить до одного з Інтернаціоналів". Очевидно, мова йшла про вступ УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу /РСІ/, що був утворений шляхом об'єднання II та Віденського /т. зв. II¹/₂/ Інтернаціоналу в 1923 р.⁴ Л.Ганкевич виступив за взаємини УСДП з іншими соціалістичними партіями, перш за все, ППС, а також УСРП, "інші українські партії є або буржуазні, або комуністичні, і з ними УСДП не може співпрацювати"⁵. Такою була організаційна платформа керівництва нової УСДП, хоч треба визнати, що це, переважно, представ-

1 ЦДАГОУ, ф.6, оп.І, спр.470, арк.14.

2 Відновлення УСДП // Діло.- 1929.- 25 січ.

3 Макух І. На народній службі.- С.363.

4 Международное рабочее движение. Вопросы истории и теории.- Т.4.- Москва, 1980.- С.649, 650.

5 Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП // Діло.- 1929.- 13 січ.

ники УСДП до 1923 р.

Підсумовуючи, можна сказати, що ліквідація УСДП польською владою негативно позначилася на розвитку українського соціалістичного руху, вплинула на процес дезорієнтації національно свідомого робітництва. Права опозиція УСДП у січні 1925 р. здійснила спробу заснувати Українську соціалістичну партію, яка, однак, стала безуспішною на фоні певного пом'якшення суспільних настроїв. Заходи керівництва в напрямку відбудови УСДП було продовжено через просвітницьку роботу – заснування товариства "Робітничча громада" і газети "Вперед", які розширили соціальну базу партії. Лише з 5 грудня 1927 р. Українська соціалістична група "Вперед" почала виступати як політична організація, разом з УСРП брала участь у виборах до польського парламенту в 1928 р. Ідейно-організаційну відбудову УСДП остаточно завершив партійний з'їзд 8–9 грудня 1928 р. у Львові.

2. УСДП у 1929–1934 рр.

Відбудова УСДП завершилася в період, коли польська влада на західноукраїнських землях виявила неспроможність у розв'язанні національного і соціального питання. Режим "санації", встановлений Ю. Пілсудським у 1926 р., продовжував, власне кажучи, ендецьку політику ополячення і колонізації щодо українського народу. Вона викликала масовий протест українців, у якому тісно переплелися національні й соціальні мотиви. Гострота українсько-польських взаємних напружень наростала на тлі поглиблення внутрішньополітичної кризи в Польщі, наступу авторитаризму. Фактичний глава режиму Ю. Пілсудський у серпні 1930 р. розпустив свій та

сенат, розпочав фізичну розправу з демократичною опозицією¹.

На загострення суспільно-політичних процесів позначилась світова економічна криза 1929–1933 рр., яка особливо дошкульно вдарила по українському пролетаріату. Занепад промислового виробництва і зменшення кількості робітників розбивав опору соціал-демократії в суспільстві².

Протестаційна кампанія в Галичині влітку 1930 р. знайшла вияв у масових підпалах господарств польських поміщиків і осадників, руйнуванні ліній зв'язку та терористичних актах і нападах на поліцейські органи. Саботажна акція українського населення, яку організувала ОУН, послужила уряду приводом до розгортання "пацифікації" /"вмиротворення"/. Власті мали намір домогтися перелому у вирішенні українського питання – підірвати опір асиміляторським зусиллям держави. Застосувавши принцип колективної відповідальності населення за вияви саботажу, поліція і військові підрозділи громили осередки українських політичних, культурно-освітніх та господарських установ, будинки селян³.

Каральна операція властей спонукала основні українські політичні партії до порозуміння. Заходи в цьому напрямку намітила ще 27 листопада 1929 р. спільна українсько-білорусько-литовська конференція у Варшаві за участю УНДО, УСРП, УСДП /Д.Ганкевич і В.Старосольський/ та "Селянського Союзу"⁴. Проте на конференції не створено підґрунтя для міжпартійної взаємодії⁵.

¹ Сливка Ю.Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії /1920–1939/. – Львів, 1965. – С.170, 171.

² Див.: Макарук С.А. Етносоціальне розвиток і національні відносини на західноукраїнських землях в період імперіалізму. – Львів, 1983. – С.128.

³ Див.: Швагуляк М. "Пацифікація": Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність. – Львів, 1993. – 52 с.

⁴ До співпраці! // Діло. – 1929. – 30 листоп.

⁵ Sprawy narodowobscowe. – 1929. – № 6. – S.804.

ЦК УНДО, Головна управа УСРП і ЦК УСДП у вересні 1930 р. опрацювали спільне комюніке. Автори документу, що публікувався в пресі, осудили саботажистські дії УВО як "з національного погляду безцільні, позбавлені політичного змісту та неоправдані навіть п'якими революційними мотивами". З іншого боку, вони протестували проти "безправних вчинків так званих пацифікаційних відділів", застосування властями колективної відповідальності невинного населення¹. Лідери УСДП й інших українських партій мали політичну мужність в "атмосфері терору виступити відкрито з протестом проти "пацифікації"².

Українські політичні партії на виборах до парламенту восени 1930 р. утворили спільний блок. Відозва УНДО, УСРП і УСДП від 30 вересня проголосила утворення разом з двома білоруськими партіями "Українського і білоруського виборчого блоку". У відозві підкреслено, що "українські національні і демократичні партії, не порушуючи своїх окремих ідеологічно-програмових завдань", об'єдналися для захисту "українців без огляду на партії, класи і віросповідання"³. По суті сформувався блок ліберально-демократичних і соціалістичних угруповань на загальнонаціональній платформі. Кандидатами блоку від УСДП стали І.Квасницья, Р.Скибінський, Р.Домбчевський, О.Тимків та ін.⁴.

Отже, "пацифікація" створила ґрунт для порозуміння УСДП з іншими українськими партіями. Незважаючи на цільовий і тимчасовий характер зближення, угода між УНДО, УСРП і УСДП виразила прагнення українських політичних сил до консолідації.

Спільний виступ проти дій УВО-ОУН започаткував смугу відчужен-

1 Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло.- 1930.- I квт.

2 Макух І. На народній службі.- С. 399.

3 Діло.- 1930.- 2 квт.; Громадський глос.- 1930.- II квт.

4 ДАЛО, ф. I, оп. 51, спр. 454, спр. 15.

ня між легальними і нелегальними політичними структурами українського національного руху¹.

Виборча кампанія в умовах надзвичайного стану не виправдала сподівань блоку українських партій. Українці одержали порівняно з виборами 1928 р. лише половину мандатів. До парламенту не увійшов жоден соціал-демократ. Секретар УСДП І.Квасницья, розцінивши листопадові вибори як невдачу партії, все ж визнав: "Виборча акція дала нам змогу поширити вплив... партійної ідеології"².

Суспільно-політичне життя на західноукраїнських землях у 30-і роки характеризувалось двома суперечливими тенденціями, що чітко проявилися, з одного боку, в процесі розмежування сил, а з іншого,- в періодичних спробах їх консолідації. Діяльність українського політичного табору після виборів 1930 р. визначала тенденція розсередження сил. Виборчий блок розпався в парламенті на два окремих представництва - УНДО і УСРП.

Виявом зростання контрверзи серед різних груп стала поява на правому крилі українського політичного спектру клерикальних партій. Група політиків, які гуртувались навколо станіславського єпископа Г.Хомішина і газети "Нова зоря", заснувала у 1930 р. партію під назвою Українська народна обнова /УНО/. Митрополит А.Шептицький, в свою чергу, виступив у 1931 р. ініціатором створення Українського католицького союзу /УКС/. Обидві партії, незважаючи на певні релігійні й політичні розбіжності, мали спільну мету - посилення впливу церкви на громадсько-політичне життя³.

Процес розмежування сил викликав розкол між легальними і

1 Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація...- С. 128, 129.

2 Конференція Підкарпаття // Професійний вістник.- 1930.- груд.

3 Політичні партії Західної України.- Львів, 1991.- С. 55, 56, 65.

нелегальними структурами українського політичного спектру. Молоде покоління, віддаючи перевагу революційним методам вирішення української проблеми, вступало до лав ОУН. Відносини провідних легальних партій з ОУН набрали характеру конфлікту поколінь. Крайова екікутива ОУН на чолі з С.Бандерою спрямувала в 1933 р. вістря боротьби проти властей, комуністичного підпілля і носіїв радянофільських настроїв. Сунівці далі проповідували тактику індивідуального терору¹.

Націоналістична група під керівництвом Д.Палієва вишила з УНДО і в 1933 р. заснувала легальну партію – Фронт Національної Єдності /ФНЄ/. Провід ФНЄ виступав з позицій "творчого націоналізму", боровся проти партійництва і тактики терору ОУН. У боротьбі з комунізмом партія обстоювала орієнтацію на фашистські держави в Європі².

Тим часом УСДП поширила організаційну діяльність. Місцеві комітети УСДП створено у Львові, Перемишлі, Долині, Перегітську, Бориславі, Тернополі, Дрогобичі, Калуші, Надвірній, Стрию³. Найбільш сильні позиції УСДП були серед робітників нафтового і лісового промислу в Дрогобицькому та Долинському повітах⁴. Центром впливу партії на маси традиційно став Дрогобицько-Бориславський нафтовий район. Робітнича рада УСДП в Дрогобичі, наприклад, за даними поліції, мала у 1929 р. близько 800 членів, правда, з них діяла лише половина⁵. Показово, що лише 24 березня

1 Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нарис політичної історії. – К., 1993. – С. 218–219.

2 Кугутяк М. Галичина: сторінки історії... – С. 167, 168.

3 Вперед. – 1929. – 1 лют., 1 серез., 15 квіт., 1 трав., 15 трав.; 1931. – квіт., трав.; Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za listopad – grudzień 1928 r. Wydział Narodowościowy MSW. – Warszawa, 1929. – S. 29.

4 Sprawy narodowościowe. – 1929. – № 3–4. – S. 484.

5 ДАЛО, ф. I, оп. 52, спр. ІІВ9, арк. 4.

1929 р. до неї вступив 41 чоловік¹. Першотравневе свято в 1930 р. партія відзначила вже у 19 містах краю².

Діяльність УСДП активно проявилася в організації українського професійного руху. Перехід на комуністичну платформу і заборона УСДП перекреслили ухвалу професійної конференції 1920 р. в напрямку створення самостійних професійних організацій українського робітництва. Грудневий з'їзд 1928 р., на якому відновлено УСДП, висунув тезу про єдність класового професійного руху в Польщі. В.Старосольський обґрунтував позицію соціал-демократів з точки зору "національного інтересу", бо вона давала можливість для українців опанувати "на своїй території цей рух"³. П.Буняк, у свою чергу, підкреслив інтернаціональний характер протистояння пролетаріату і буржуазії. Звідси, профспілки повинні об'єднати робітників "без огляду на націю, віру чи партійну приналежність"⁴.

Згідно з рішенням грудневого з'їзду УСДП 1928 р., спільна нарада ЦК партії та Центральної Комісії Класових професійних спілок /КПС/ 29 квітня 1929 р. у Львові підписала умови вступу українського робітництва до профспілок. У нараді брали участь члени ЦК УСДП голова Л.Ганкевич, П.Буняк, В.Темницький, В.Старосольський, А.Кусик, І.Івашко, М.Галушка й І.Квасниця та Генеральний секретар Центральної Комісії КПС Х.Дулавський⁵. Представники обидвох сторін підтримали тезу про єдність професійного руху. Робітники-українці застерегли право на створення автономних українських відділів. Окружна конференція з метою ведення "організаційної і культурно-освітньої

1 ДАЛО, ф. 2, оп. I, спр. 664, арк. II2.

2 Професійний вістник. – 1930. – чере.

3 В.С. Про деякі зайві турботи // Вперед. – 1929. – 20 січ.

4 Буняк П. Нова ідеологія // Там же. – 20 берез., 1 квіт.

5 Sprawy narodowościowe. – 1929. – № 3–4. – S. 482.

діяльності серед українських робітників" мала обрати Українську професійну комісію, підпорядковану Центральній Комісії КПС. Нарада констатувала потребу видавництва професійного органу на українській мові і скликання Українського професійного конгресу¹. Газета "Вперед" пояснювала, що угода між ЦК УСДП і Центральною Комісією КПС не була "політичною умовою", а "виключно умовою в справі професійної організації робітництва"². Треба, однак, визнати, що підписання угоди було важливим кроком УСДП в напрямку співпраці з КПС, яка мала вплив на класові робітничі професійки в Польщі³.

Лідери УСДП розгорнули підготовку до скликання Українського професійного конгресу. Партія організувала ряд робітничих виступів з вимогами соціально-економічного характеру. Найбільшим з них був страйк понад 3 тисяч деревних робітників у Перегінську в січні 1929 р.⁴. На 10 відсотків у результаті страйку підвищено зарплату⁵. Партійна делегація взяла участь у IV конгресі КПС 30 травня – 2 червня 1929 р. у Варшаві⁶. Перший номер органу Української професійної комісії газети "Професійний вістник", згідно з рішенням ЦК УСДП, вийшов у квітні 1929 р.

Український професійний конгрес відбувся 1 листопада 1929 р. у Львові. На засідання прибуло 119 делегатів з 38 місцевостей краю. Найбільшу кількість делегували робітники лісової і нафтової промисловості. Якщо врахувати, що один мандат припадав

1 Професійний вістник.- 1929.- квіт.

2 Вперед.- 1929.- 19 трав.

3 Koko E. Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie międzywojennym (1918-1939) // Ukraińska myśl polityczna w XX wieku.- Kraków, 1993.- S. 137.

4 ДАІСО, ф.2, оп.І, спр.668, арк.40,46 зв.; Вперед.- 1929.- 7 лип.

5 Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za styczeń, luty i marzec 1929 r.- Warszawa, 1929.- S.45.

6 Sprawy narodowościowe.- 1929.- N 3-4.- S.483.

на 100 робітників¹, можна зробити висновок, що делегати конгресу представляли близько 12 тисяч робітників-українців.

Необхідно відзначити, що вже на підготовчому етапі "Сельроб-єдність" і ППС-ліввица, перебуваючи на прокомуністичних позиціях, поставили за мету зірвати засідання конгресу². Ці партії виступали проти відокремлення українських професілок, обстоювали інтернаціональний принцип побудови професійкового руху в Польщі. Представники "Сельроб-єдності", ППС-ліввиці та комуністів чисельністю біля 100 чоловік заповнили 1 листопада 1929 р. приміщення по вулиці Ринку № 8 у Львові, де зібрались делегати Українського професійного конгресу. Внаслідок цього виникла сутичка між прихильниками УСДП і ліворадикальними елементами. Коли поліція заборонила засідання, "лівви" вчинили збройний опір³.

Делегати конгресу нелегально перенесли засідання в зал по вулиці Осолінських № 10. До складу президії обрано Д.Доротяка, Д.Шифурку і П.Буняка. Конгрес привітали від імені Центральної Комісії КПС посол Ж.Жулавський, ЦК УСДП – Л.Ганкевич, ППС – І.Щирек. В одностайно ухваленій резолюції делегати підтримали положення умови між ЦК УСДП і Центральною Комісією КПС від 29 квітня 1929 р. Резолюція в справі суспільних забезпечень вимагала негайного встановлення допомоги по безробіттю, відповідних пенсій і виплат у випадку втрати працездатності. 12 членів обрано до управи Української професійної комісії, яку очолив І.Квасниця, з осідком у Львові⁴. Під час виступу одного з учас-

1 Професійний вістник.- 1929.- квіт., листоп.

2 ДАЛО, ф.І, оп.51, с.р.454, арк.34.

3 Там же.- Арк.5,23,26.

4 Професійний вістник.- 1929.- листоп.; Діло.- 1929.- 5 листоп.; Wszystkie stronnictwa.- 1930.- 29 стycz.- S.28,29.

ників конгресу до залу увірвалася поліція і знову заборонила засідання. Відомо, що в залі було біля 50 делегатів¹.

Отже, Український професійний конгрес через протидію комуністів та поліції так і не завершив свою роботу. Незважаючи на підтримку ППС, засідання конгресу розбили представники "Сельроб-єдності", що, як виявилось, мав домінуючий вплив серед українського робітничого елементу в профспілках². "Сельроб-єдність" налічував тоді близько 10 тисяч членів³. Після конференції українського робітництва 1920 р. цей конгрес став найвищою точкою в розвитку українського профспілкового руху.

УСДП далі робила заходи в напрямку згуртування українського робітництва. Спільна конференція ширшого ЦК УСДП і Української професійної комісії 30 березня 1930 р. закликала до створення автономних українських профспілок⁴. Лідів УСДП у профспілковому русі підтримали окружні робітничі конференції в Дрогобичі 30 листопада 1930 р. і 14 червня 1931 р.⁵.

Треба, однак, визнати, що УСДП практично не утворила в професійних організаціях автономну українську структуру. Відомий діяч УНДО Д. Великанович писав, що українське робітництво у профспілках розпалося "на численні гуртки й поважно підпадає під чужі впливи"⁶. А. Чернецький також стверджує, що від угоди ЦК УСДП з Центральною Комісією КПС "в практиці не вийшло... нічого. Серед польського робітництва... закоринився глибоко прями-

1 ДАЛО, Ф.І, оп.51, спр.454, арк.23 зв., 26 зв.

2 Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r. - Warszawa, 1930. - S. 52, 53.

3 Кравець М.М., Сливка Ю.Ю. З історії Комуністичної партії Західної України /1929 - перша половина 1932 р./ // З історії Української РСР. - Вип.8. - К., 1963. - С.45.

4 ДАЛО, Ф.І, оп.51, спр.454, арк.16.

5 Там же. - Арк.12-14; Професійний вістник. - 1930. - груд.

6 Діло. - 1936. - 13 листоп.

мат тотальності Польської держави і нечуваний шовінізм¹. На створення українських профспілок негативно вплинули і опір польської влади, економічне становище робітництва та діяльність комуністів. Крім того, сам інтернаціональний склад робітничого класу створював ґрунт для поширення загальнодержавного профспілкового руху в боротьбі за соціальні права у Польщі.

Важливим напрямком в діяльності УСДП стала культурно-освітня робота. Гуртки товариства "Робітнича громада" створено у Львові, Перемишлі, Добромилі, Дрогобичі, Бориславі, Східниці, Стрию, Болехові, Долині, Калуші, Станіславі, Тернополі і Золочеві. Правда, газета "Вперед" визнала, що "не всі вони діяльні". Найбільш активними були осередки товариства на Підкарпатті². На початку 30-х років "Робітнича громада" нараховувала в Дрогобичі 150 членів, Бориславі - 30, Східниці - близько 60³.

Просвітницька діяльність УСДП поєднувала розвиток національної самосвідомості робітництва з пропагандою соціалістичних ідей. Партія виступила проти співпраці з неосоціалістичними товариствами, визнала помилковість політики "опанування "Прогресу"⁴. Як відомо, соціал-демократи опанували ряд читалень товариства на початку 20-х років. Зрозуміло, що політика керівництва УСДП негативно впливала на поширення сфери впливу партії на маси.

Конференція "Робітничої громади" відбулась 16 грудня 1934 р. у Дрогобичі за участю близько 30 делегатів⁵. На засідання при-

1 Чернецький А. Український робітник // Діло. - 1936. - 29 листоп.

2 Вперед. - 1933. - трав.

3 ДАЛО, Ф.І, оп.52, спр.1189, арк.2; Archiwum akt nowych w Warszawie (abbr. - AAN), Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, сусп. 12, в. 105.

4 Вперед. - 1929. - 19 трав.

5 AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, сусп. 18, в. 150.

були посол ПС Ж. Дулавський і редактор газети УСРП "Громадський голос" О. Паліїв¹. Делегати вимагали права задоволення культурно-освітніх потреб українського народу: видавництва профспілкового часопису, навчання в школі і написів на робітничих будинках на рідній мові². Коли польський соціаліст Ж. Дулавський вказав на складність економічного становища у профспілках, делегати відповіли, що "питання мови, школи і написів" не може бути другорядним для розвитку українського соціалістичного руху. Було сказано, що соціалістичний ідеал передбачав "свободу розвитку в національному дусі". Резолюція конференції закликала робітництво до боротьби проти диктатури фашизму і комунізму. Особливу увагу вона акцентувала на культурно-освітню діяльність у профспілках³.

У політичному аспекті УСДП далі обстоювала ідеологічний догматизм, промарксистське доктринерство. В. Темницький пояснював, що нація мала "різні суспільні класи" і йшла "невпинно класовою боротьбою". У зв'язку з цим він визнав неможливим існування "понадкласової всенациональної солідарності"⁴. Соціал-демократ В. Козицький акцентував увагу на критичність становища "українського робітничого руху перед у раїнською буржуазією і клерикалізмом"⁵.

В цілому УСДП виступала за створення Української соціалістичної держави. Відношення до Радянської України УСДП ґрунтувала на платформі грудневого з'їзду 1928 р. Дією партії в цьому питанні чітко визначив В. Темницький. З одного боку, він

¹ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał

1934 r. - Warszawa, 1935. - S. 29.

² Громадський голос. - 1935. - 5 січ.

³ Sprawy narodowościowe. - 1934. - № 5-6. - S. 601, 602.

⁴ Вперед. - 1931. - трав.

⁵ Nowy głos przemyski. - 1934. - 28 paźdz.

визнав, що "український пролетаріят з жахом і боєм глядить на те все, що в сектантському засліпленні твориться по тім боці Збруча", і політика більшовиків не мала "нічого спільного з соціалізмом, але є його яким запереченням та профанацією". З другого боку, підкреслювалося, що робітництво повинно засудити капіталістичний лад, який готував "інтервенційний похід проти Радянського Союзу в інтересі міжнародного капіталізму..."¹. Счевидно, УСДП не пододала в той час радянським настроїв.

Перебуваючи на лівоцентристському крилі національно-державницького табору, УСДП критично ставилась до інших українських партій. Найбільш гостру боротьбу УСДП вела проти правої частини політичного спектру. Резолюція засідання ширшої управи УСДП від 22 березня 1931 р. засудила діяльність католицьких партій по захвату "загибавчого капіталістичного світу"². Р. Скибіньський виступив, з огляду на фашистські тенденції, проти ОУН³. У статті "Страшна правда" В. Темницький підкреслив, що "ціле українське громадянство" повинно протиставитися "глухий та злочинній демагогії фашистського націоналізму". На його думку, "молоду енергію підростаючого покоління треба спрямувати до серйозної громадянської праці... на основах демократії та публичної контролі"⁴.

З українських партій найближчою до УСДП була УСРП. Головна відмінність між ними практично полягала в ставленні до професійного руху. УСРП висунула гасло побудови самостійних українських

¹ Темницький В. 1 Травень // Професійний вістник. - 1930. - трав.

² Засідання ширшої управи УСДП // Вперед. - 1931. - квіт.

³ Praca i życie ukraińskiego ruchu socjalistycznego. Rozmowa "Robotnika" z tow. R. Skibińskim, wice-prezesem U.S.D. // Robotnik. - 1934. - 15 wrzes.

⁴ ЦДІАУ у м. Львові, Ф. 309, оп. 1, спр. 1918, арк. 60.

ких профспілок¹. У зв'язку з тим, що УСРП мала опору на селі, вона прагнула до поширення впливу серед промислового пролетаріату – соціальної бази УСДП². На відміну від соціал-демократів, УСРП, обстоюючи здійснення соціалістичного ідеалу, чітко ставила на перший план вирішення національного питання.

Відновлена УСДП мала взаємини з польськими соціалістами. Відомо, що польсько-український конфлікт 1918–1919 рр. започаткував смугу відчуження між соціал-демократичними партіями, яку поглибила ліворадикальна еволюція УСДП на початку 20-х років. Тенденцію до співпраці з ППС виявила позиція УСДП у профспілковому русі. Увійшовши до сейму в травні 1930 р., В.Темницький заявив, що співпрацюватиме на парламентській арені з представництвом ППС, але через кілька місяців, як відомо, парламент був розпущений. У розмові з співробітником газети ППС "Robotnik" В.Темницький зазначав, що стосунки між УСДП і ППС "стають щораз ближчими", що "ППС – єдина сила, котра чесно бореться за демократію в Польщі. Тому в цій боротьбі мусимо йти разом, пліч-о-пліч"³. І уже першотравневе свято в 1930 р. УСДП вперше під польською владою відзначила спільно з польськими та єврейськими соціалістами. Вона взяла участь в мітингах у Львові, Бориславі, Винниках, Дрогобичі, Добромилі, Долині, Калуші, Надвірній, Перемишлі, Перегінську, Станіславі, Східниці, Стебнику, Стрию, Сяноці, Тернополі, Ходорові, Вигоді і Здолбунові⁴. На мітингу УСДП і ППС 1 травня 1932 р. у Львові Л.Ганкевич висловив потребу спільної боротьби польського та українського

¹ Sprawy narodowościowe. – 1929. – № 2. – S. 270.

² Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za listopad – grudzień 1928 r. – S. 29.

³ Pierwszy poseł ukraińskiej socjalnej demokracji w Sejmie Rzeczypospolitej // Robotnik. – 1930. – 24 maja.

⁴ Свято 1 Травня // Професійний вістник. – 1930. – черв.

пролетаріату за демократію¹.

Внаслідок процесу консолідації між українськими політичними партіями восени 1930 р. настало охолодження в стосунках УСДП з ППС². Попитом до їх нормалізації дала спільна конференція ЦК УСДП за участю місцевих партійних комітетів та Центрального Виконавчого Комітету /ЦВК/ і львівського Окружного Робітничого Комітету /ОРК/ ППС. Конференція, що відбулась 29 січня 1933 р. у Львові, вперше від 1918 р. зібрала представників УСДП і ППС на найвищому рівні³. Від УСДП взяли участь у конференції члени ЦК голова Л.Ганкевич, В.Темницький, В.Старосольський, І.Квасниця й інші, польську сторону представляли діячі ЦВК ППС послы М.Недзялковський і К.Пузак та ОРК ППС А.Гаузнер, В.Марковський, Б.Скаляк та І.Ширек⁴. М.Недзялковський ствердив, що "минуле – це найбільша перепона до порозуміння з УСДП": "Тільки соціалізм може вирятувати людство і під тим кутом треба підходити до всіх справ". З його точки зору розходження між обома партіями знайшли вияв лише в національному питанні. ППС підтримала принцип "самостійности й державної незалежности українського народу"⁵. Делегати місцевих комітетів УСДП спаржилися, що діяльність ППС на провінції суперечила положенням угоди ЦК УСДП з Центральною Комісією ППС від 29 квітня 1929 р.⁶

Учасники конференції ухвалили рішення про співпрацю УСДП і ППС в боротьбі проти націоналізму, фашизму і комунізму, кот-

¹ Robotnik. – 1932. – 4 maja.

² Трагедія помилок // Вперед. – 1931. – черв.

³ Львівська конференція // Там же. – 1933. – трав.; Діло. – 1933. – 2 лют.; Robotnik. – 1933. – 1 лют., 2 лют.

⁴ Tomicki J. Partie socjalistyczne mniejszości narodowych na progu lat trzydziestych // Dzieje najnowsze. – 1930. – № 3. – S. 18.

⁵ Львівська конференція // Вперед. – 1933. – трав.

⁶ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał 1933 r. – Warszawa, 1933. – S. 27.

ра сприяла б подоланню гостроти у відносинах між українським і польським народами. У національному питанні обидві партії залишилися на старих позиціях. УСДП і далі обстоювала утворення незалежної соборної Української держави, в той час як ППС виступила за територіальну автономію для українських земель у Польді¹. Підсумовуючи значення конференції, І.Квасниця підкреслив, що ППС визнала в національному питанні максимальну програму УСДП: "Перший найважливіший крок зроблено, як Соціалізм звів нас до одного столу нарад, так Соціалізм доведе і до зміцнення зав'язаних контактів"². Спільна конференція УСДП і ППС мала суто теоретичний характер³.

Провід УСДП на даному етапі критично ставився до комуністичного руху. Як відомо, місцеві комуністичні та селянські організації очолили революційну боротьбу робітників і селян. У 1932 р. поліція заборонила діяльність "Сельробу". КПЗУ в 1930 р. різко звинувачувала УСДП в тому, що вона "з ласки і поперто української буржуазії і соціал-фашистівської ППС намагається... розбивати робітничий рух по національній лінії..."⁴.

Політика УСДП в цілому зазнала критики як комуністичного, так і національно-державницького табору Західної України. І.Квасниця зауважив: "Поборюють нас з усіх боків"⁵. "З одного боку, "б'ють" нас націоналісти, - визнав П.Буняк, - бо не хочемо /ї не будемо! / розбивати одноцілого професійного руху, а з другого боку, "б'ють"... "ліві", бо видвигаємо кличі... "націоналістичні", а через це ніби то "спиняємо революційний підйом мас"⁶.

1 Sprawy narodowościowe. - 1933 - № I. - S. 75.

2 Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad "Robotnika" z tow. I. Kwasnycią // Robotnik. - 1933. - 28 maja.

3 AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, sygn. 15, s. 53.

4 ЦДАГОУ, ф. 6, оп. I, спр. 76, арк. 71.

5 Robotnik. - 1933. - 28 maja.

6 Нова ідеологія // Вперед. - 1929. - I квіт.

Тим часом більшовицький режим в Україні, зміцнившись, проголосив курс на утворення воєнно-комуністичного тоталітарного режиму. З кінця 20-х років політика більшовизму передбачала згортання непу й українізації, дальшу централізацію державного управління і ліквідацію автономних прав УСРР. Примусова колективізація на селі спричинила винищення українського селянства, довершене голодомором 1932-1933 рр. Масовим репресіям була піддана українська інтелігенція, стимульовано русифікацію і російський шовінізм. Відомості з України підірвали радянські настрої в українців під польським пануванням, мобілізували населення краю на захист нації¹.

Погром українства на Радянській Україні викликав гострий протест УСДП проти політики ВКП/б/ і КП/б/У. Він остаточно розвіяв ілюзії УСДП щодо можливого перетворення УСРР в самостійну і демократичну Українську державу. Газета УСДП "Професійний вістник" повідомляла про виконання першого п'ятирічного плану в СРСР "коштом голоду і нужди мільйонних мас населення..."². "Чи справді ідеалом соціалізму, - запитував Л.Ганкевич, - має бути голод і нужда?"³. У статті "Докази з документів" В.Темницький підкреслив, що "на Радянській Україні справедливий загальний голод"⁴. "Вперед" з боєм писав, що "дійсність" в УСРР - це "виголодження України, це безпощадна нагірка на все, що українське, це кастрація молодого покоління, це творення української культури під чекістським доглядом, це безпощадний похід московського імперіалізму на Україну". "Сьогодні вже не може бути ніяких ілюзій, - робив висновок орган

1 Кугутяк М. Голодомор 1933-го і Західна Україна. - С. 15, 20, 21.

2 Пятирічка // Професійний вістник. - 1931. - листоп.

3 Діло. - 1934. - 25 січ.

4 ЦДАУ у м. Львові, ф. 309, оп. I, спр. 1918, арк. 66.

УСДП.- Здобутки української соціальної й національної революції в небезпеці"¹.

Трагічне становище українського народу на Наддніпрянщині спричинило тенденцію до об'єднання національно-демократичних сил Західної України та діаспори. Процес консолідації охопив і ліву частину українського політичного спектру. Виступаючи як гість на 32 конгресі УСРП в грудні 1932 р., В.Темницький від імені УСДП висловив "потребу створення одноцілого зорганізованого фронту українських працюючих мас в змаганні за свої національні та соціальні права"². Ідея єднання завершилась конференцією 13 липня 1933 р., на якій УСРП і УСДП вирішили об'єднатися в український соціалістичний комітет³. Метою створення комітету проголошена акція на міжнародній арені "проти московського більшовицького насильства над Україною"⁴. Спільний комітет УСРП і УСДП організував на місцях масові віча протесту проти більшовицького режиму. Резолюція протестаційного віча, зокрема, 1 жовтня 1933 р. у Дрогобичі і Бориславі засудила "поведення московської більшовицької влади", яка намагалась "з України зробити колонію Російської Східної Республіки". Учасники зібрання закликали український пролетаріат до боротьби "за Соціалістичну, Вільну, Самостійну Україну"⁵. Український соціалістичний комітет проголосив 5 листопада 1933 р. днем протесту проти більшовицького терору в Україні⁶. Однак, як вказав Р.Скибіньський, співпраця УСДП з УСРП набула поширен-

¹ Червоний Кремль і Україна // Вперед.- 1933.- серп.

² ААН, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, sygn. 13, s. 210 zw.; Громадський голос.- 1933.- 14 січ.

³ Вперед.- 1933.- серп.; Громадський голос.- 1933.- 22 лип.

⁴ Громадський голос.- 1933.- 9 верес.

⁵ Вперед.- 1933.- жовт.

⁶ Громадський голос.- 1933.- 23 верес.

ня переважно серед молоді¹.

У рамках процесу консолідації відбулось зближення крайових і емігрантських соціалістичних партій. Відозва УСРП, УСДП та Закордонної групи УСДП під проводом І.Мазепа, П.Феденка і Б.Матюленка, опублікована на п'яти мовах у серпні 1933 р., різко засудила політику більшовиків "супроти України". Зокрема, соціалісти заявили, що "в дійсности Україна стала колонією Росії", місцем проведення "всіх експериментів радянської влади", які "з соціалізмом не мали і не мають нічого спільного". Автори меморіалу закликали "всі соціалістичні організації світу" до підтримки "українських визвольних змагань"².

У січні 1934 р. УСРП, УСДП спільно з Українською соціал-демократичною робітничою партією й Українською партією соціалістів-революціонерів /УПСР/ в еміграції опублікували заяву про становище на Україні. Основний зміст документу спрямовувався на викриття злочинів сталінського режиму. "Московська комуністична диктатура,- говорилося в заяві,- політикою визиску й терору поставила проти себе весь український народ...". Виступивши за "вільну, народну, самостійну Україну", українські соціалістичні партії прямо заявили, що незалежність можна вибороти лише "своєю свідомістю та організацією". "Українського народу ніхто не визволить",- читаємо у заяві. Ця теза підкреслила принципову помилковість радянсьофільських настроїв. "Тільки народоправство, демократичний лад" дали б "нашому народові свободу національну і політичну" та "успішний господарський розвиток і добробут на його землі"³. Заява УСРП, УСДП,

¹ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za III kwartał 1934 r.- Warszawa, 1934.- S.22.

² ЦДІАУ у м. Львові, ф. 359, оп. I, спр. 404, арк. I; Вперед.- 1933.- жовт.; Громадський голос.- 1933.- 5 серп.

³ Громадський голос.- 1934.- 20 січ.; Діло.- 1934.- 20 січ.

УСДРП і УСРР в січні 1934 р. стала по суті першою спільною акцією крайових і емігрантських соціалістичних партій. Відомо, що теоретичні, тактичні й політичні розбіжності протягом десятиріччя перекреслили будь-яку координацію дій між закордонними українськими соціал-демократами та есерами¹.

Особливе місце в історії УСДП належить VII конгресу, який відбувся 4 березня 1934 р. у Львові і визначив політичну лінію партії. Назва конгресу - VII, вірогідно, вказала, що грудневий з'їзд в 1928 р. партія дала розглядати як шостий, а VI з'їзд 18 березня 1923 р., котрий прийняв рішення про перехід УСДП на позиції КПЗУ, Комінтерну, вона не брала до уваги. Делегати на конгрес прибули в основному з Підкарпаття. До складу президії обрано Р.Скибінського, А.Герника і П.Буняка². Відкриваючи засідання, голова партії Л.Ганкевич висловив співчуття жертвам "австрійської революції" - збройного виступу народних мас проти фашизації країни у лютому 1934 р.³.

Звіт секретаря І.Квасниці містив аналіз тактики УСДП. І.Квасниця вбачав найважливішу причину зближення УСДП з соціалістичними партіями у загрозі для соціалістичного руху як з боку лівих, так і правих політичних угруповань, у першу чергу, - комуністів, ОУН та клерикалізму.

У виступі "Про Соціалістичний Інтернаціонал" В.Старосольський розкрив історію міжнародного соціалістичного руху. Він вказав на потребу повернення УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу.

Політична резолюція конгресу підтримала співпрацю ЦК УСДП

І Троцинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. - К., 1994. - С. 138.

2 ДАІЮ. Ф. 2, оп. 1, спр. 1066, арк. 1.

3 Діло. - 1934. - 6 берез.

з УСРП в напрямку "створення одноцілого українського соціалістичного фронту для боротьби зі зростаючою реакцією". Конгрес висловив протест "проти нечуваного терору білшовицької Москви на Великій Україні" та "пошану і привіт усім його жертвам". Делегати уповноважили ЦК УСДП для ведення переговорів у справі Всеукраїнського Національного Конгресу /ВНК/. Вирішено скликати з'їзд культурно-освітнього товариства "Робітнича громада" у Дрогобичі¹.

Конгрес одностайно ухвалив рішення про вступ УСДП до РСІ². Треба визнати, що воно виглядало цілком закономірним, оскільки відновлена УСДП мала взаємини з робітничими партіями інших держав. Так, засідання ЦК УСДП 26 червня 1929 р. вислало вітання лейбористській партії на чолі з Р.Макдональдом, яка перемогла на парламентських виборах 1929 р. у Великобританії. У вітанні, зокрема, зазначалося, що український пролетаріат вважав успіх лейбористів "документальним підтвердженням переможного походу соціалістичної ідеї не лише в Англії, але також і в інших державах Європи"³. УСРП, в свою чергу, вступила до РСІ у 1931 р.⁴ Членом РСІ стала і ПШЕ ще в 1923 р.⁵

На конгресі відбулись вибори ЦК УСДП. Головою партії повторно обрано Л.Ганкевича, а почесним головою - Р.Яросевича. Першим заступником голови УСДП став П.Буняк, другим заступником - Р.Скибінський і секретарем - І.Квасниця. До складу ЦК

1 Громадський голос. - 1934. - 17 берез.; Sprawy narodowościowe. - 1934. - № 2-3. - S. 246.

2 AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, sygn. 18, s. 33 zw.

3 Sprawy narodowościowe. - 1929. - № 3-4. - S. 483; Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za kwiecień, maj i czerwiec 1929 r. - Warszawa, 1929. - S. 45.

4 Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za I kwartał 1931 r. - Warszawa, 1931. - S. 46.

5 Bełcikowska A. Stronnictwa i związki polityczne w Polsce. - S. 357.

увійшли В.Темницький, В.Старосольський і Т.Паньков¹.

Таким чином, VII конгрес підтримав лінію УСДП на зближення з українськими соціалістичними партіями та консолідацію національно-демократичних сил. Ухвала конгресу про вступ до РСІ вказала на підтримку міжнародного соціалістичного руху.

На платформі боротьби на захист нації, за відновлення соборної самостійної Української держави 7 політичних партій підтримали ідею скликання Всеукраїнського Національного Конгресу, схваленого VII конгресом УСДП. 24-28 грудня 1934 р. УНДО, УСРП, УСДП, УНО та ряд емігрантських організацій провели у Львові передконгресову нараду. У ній взяли участь від УСДП В.Старосольський, П.Буняк та І.Квасниця². Нарада підготувала загальну схему проведення ВНК. Учасники наради виступили за відновлення соборної самостійної Української держави з столицею в Києві, визнали повну суверенність народу щодо вибору конституційного ладу, оснований на зразок західноєвропейської демократії. Термін скликання конгресу визначено до вересня 1935 р.³ "Всі партії згідно ствердили потребу консолідації національних сил", - писала газета "Діло"⁴. Співпраця УСДП та українських політичних партій в краї і за кордоном сприяла згуртуванню національно-демократичного табору на захист нації. Однак проведення ВНК перекреслила угодовська акція нового керівництва УНДО.

Кульмінаційною точкою в процесі зближення крайових і емігрантських соціалістичних партій став IX з'їзд 29-30 грудня 1934 р. у Львові за участю делегатів УСРП, УСДП, УСРП і УПСР.

¹ ДАІФО, ф.2, оп.1, опр.1066, арк.1,2.

² Громадський голос.- 1935.- 5 січ.

³ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1934 r.- S.25.

⁴ Діло.- 1935.- 2 січ.

У підготовці з'їзду брала участь і УСДП Закарпаття¹. Резолюція з'їзду закликала до боротьби "проти всякого роду реакції, диктатури, темноти й насильства, за вільну незалежну демократичну Україну" і втілення "ідеалу соціальної справедливості". Водночас, вона засудила поширення "в українським суспільстві різних реакційних течій - фашизму, клерикалізму і т. д.". З'їзд підтримав проведення ВНК і утворив Український соціалістичний блок². Якогось організаційного оформлення ідея цього блоку не одержала в діяльності українських соціалістичних партій, хоч, правда, певна координація дій між ними спостерігалася і далі³.

Підсумовуючи, потрібно підкреслити, що УСДП відновила діяльність в умовах загальної світової економічної кризи, наступу реакції у Польщі, посилення правого крила в українському політичному таборі. Секретар УСДП І.Квасниця визнав: "В українському суспільстві можна помітити значне переміщення сил направо"⁴. Як він слушно зауважив, "момент для ведення справді соціалістичної і класово-усвідомлювальної роботи був дуже невідповідний"⁵.

На ґрунті наступу більшовицько-тоталітарного режиму на Наддніпрянщині та польського шовінізму в краї набував поширення націоналізм, зросли впливи клерикальних партій. Молодше покоління інтелігенції, зокрема студентство, виступило проти будь-якого партійництва, в першу чергу, соціалістичного і ко-

¹ AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (abbr. - MSZ), sygn. 2347, s.505.

² Громадський голос.- 1935.- 19 січ., 26 січ.; Діло.- 1935.- 25 січ.; Sprawy narodowościowe.- 1934.- № 5-6.- S.609.

³ Троцинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція...- С.139.

⁴ Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad "Robotnika" z tow. I.Kwasnycią // Robotnik.- 1933.- 28 maja.

⁵ Kwasnycią I. Ukraińska Socjalna Demokracja // Robotnik.- 1934.- 1 maja.

муністичного напрямку, а також і проти демократії, парламентаризму. Поява українського інтегрального націоналізму тісно пов'язана з наростанням тоталітаризму в Європі. Новітній націоналізм можна вважати і реакцією на відданість української політичної думки кінця XIX – початку XX ст. соціалістичним схемам¹. "Доба інтелігентчини в українському робітничому соціалістичному русі минула, – справедливо вважав І. Квасниця. – Минули ті часи, коли кожний молодий студент уважав своїм святом обов'язком бути соціалістом, а принаймні симпатиком соціалізму". "Сьогодні соціалізм уже не в моді, – підкреслював він, – дуже мало інтелігентів остало вірними соціалізму і українській робітничій класі"². У той же час відходили з життя одні з засновників УСДП І. Ховнір в серпні 1928 р., М. Ганкевич у липні 1931 р., Р. Ярославич в травні 1934 р.³.

На відміну від початку 20-х років, УСДП мала значно менший вплив на суспільно-політичне життя. Місцеві осередки УСДП практично діяли лише у Львівському і Станіславському воєводствах⁴. Чисельність УСДП, вірогідно, не перевищувала 1–2 тис. членів. Основні українські політичні партії УНДО та УСРП нараховували в той час близько 10–20 тис. чоловік⁵. У 1929 р. УСДП, наприклад, за офіційними даними, провела 7 зборів, тоді як УНДО – 305, а УСРП – 110⁶. Характерно, що газета "Діло"

¹ Грещак Я. У пошуках драми історії, або національні шляхи до сучасності // Зустрічі. – 1991. – № 2. – С. 77.

² Квасниця І. Виховуймо робітника-соціаліста! // Вперед. – 1933. – трав.

³ Вперед. – 1928. – 18 листоп.; Вперед. – 1934. – черв.; Темницький В. Микола Ганкевич. – Львів, 1932. – С. 5.

⁴ Felinski M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej. – Warszawa, 1931. – S. 61.

⁵ Макух І. На народній службі. – С. 447, 448.

⁶ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za październik, listopad i grudzień 1929 r. – S. 44.

образливо побажала "УСДП таблицю множення членів"¹. А. Чернецький, один з колишніх лідерів партії, змушений був визнати, що існування УСДП стало "хіба формальне, бо політичного впливу вона не мала і видатної ролі в політичному житті більше не грала"².

Цьне уявлення про стан УСДП дає і її видавнича діяльність. УСДП видавала дві газети – центральний орган "Вперед" і орган Української професійної комісії "Професійний вістник", які, однак, з'являлися нерегулярно через фінансові проблеми. Так, газети "Вперед" вийшло в 1929 р. 11 номерів, 1931 р. – 4, 1933 р. – 4 і 1934 р. – лише один. "Професійний вістник" під редакцією В. Старосольського побачив світ тиражем по 3 тис. примірників у 1929 р. 3 рази, 1930 р. – 12, 1931 р. – 6 і 1932 р. – один раз³. Загальний тираж "Впереду" в 1934 р. становив 1 тисячу. Газета УНДО "Діло" в той же час виходила щоденно тиражем 4,6 тис., тижневик УСРП "Громадський голос" – 4,5 тис., тижневик УКС "Мета" – 1,9 тис., двотижневик ФНС "Перемога" – 1,5 тис.⁴.

Політичну лінію УСДП визначали її лідери, які виходили не з робітничого середовища. Це були відомі адвокати доктора Л. Ганкевич, В. Старосольський, Р. Домбчевський, Р. Скибіньський та інші, що займали не класову, а вразно національну позицію⁵. Так, В. Темницький, син священика, за оцінкою газети "Діло", "годився" співпрацювати "без огляду на партійно-політичні ріжниці"⁶. Людиною "великого формату", за висловом

¹ Св. Миколай // Діло. – 1933. – 20 груд.

² Чернецький А. Спогади з мого життя. – С. 71.

³ Wszystkie stronnictwa. – 1930. – 24 maja. – S. 178.

⁴ AAN, MSW dopływ, sygn. 1073, s. 112, 112 zw.

⁵ Ганкевич Л. Союз українських адвокатів. – Львів, 1933. – С. 12, 24.

⁶ Володимир Темницький // Діло. – 1938. – 28 січ.

І.Кадрина, був на політичній арені В.Старосольський¹. Як адвокати лідери УСДП виступали захисниками на процесах УВО-ОУН, хоч їх партія відстоювала соціалістичну політику². Сучасники відзначали в керівних колах УСДП інтелект, порядність і демократизм поглядів. Отже, не можна ігнорувати вплив УСДП на суспільно-політичні процеси в краї³.

Таким чином, відновлена УСДП зайняла місце у лівоцентристському спектрі національно-державницького табору, намагалася гармонізувати національне і соціальне. Діючи зліва від УСРП в українському соціалістичному русі, вона спрямувала вістря боротьби проти правої та ліворадикальної частини політичного спектру. Відцентрові тенденції в суспільно-політичному житті поглиблювали ідеологічний догматизм, вузькопартійні інтереси УСДП, перешкождали стабільній співпраці з українськими національно-демократичними партіями. На ґрунті спільних загальнонаціональних завдань УСДП стала учасником процесу об'єднання сил у національно-державницькому таборі, що проявилось в угоді між УНД, УСРП і УСДП восени 1930 р. та справі ВНК наприкінці першої половини 30-х років.

УСДП виступала як партія європейського соціал-демократичного напрямку. Українські соціал-демократи виявили тенденції до взаємодії з ШКС, на яку, однак, негативно позначалася різні підходи до вирішення національного питання.

УСДП розгорнула ідейно-політичну, культурно-просвітню і організаційну діяльність. Проте заходи керівництва УСДП по

1 Кадрина І. Володимир Старосольський /у 100-річчя народив/ // Володимир Старосольський. 1878-1942. Записки НТШ. Т.2Ю.- Нью-Йорк -Нарик-Садмай-Торонто, 1991.- С.389.

2 Хомія О. Дан /за термінологією В.Лядинського/ // Там же.- С.384.

3 Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929.- S.234.

згуртуванню українського профспілкового робітничого руху практично завершилися поразкою. Загальне поправління суспільних настроїв вело до зменшення впливу УСДП на маси.

3. УСДП У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 30-х РОКІВ.

Криза парламентсько-демократичної системи в Європі кінця 20 - початку 30-х років мала глибокі наслідки. Реакцією на кризу в ряді країн стала загроза тоталітаризму, фашизму. Профашистські елементи домагалися підтримки в масах соціальною демагогією, розпалюванням шовінізму і терором. У січні 1933 р. А.Гітлер прийшов до влади в Німеччині. Націонал-соціалістична партія з метою територіального перерозподілу світу розгорнула підготовку до нової світової війни. Праві сили профашистської орієнтації влітку 1936 р. розв'язали громадянську війну в Іспанії, яка тривала до 1939 р. Німеччина та Японія уклали в листопаді 1936 р. Антикомінтернівський пакт - угоду про боротьбу з комунізмом, до якої пізніше приєдналася й Італія. Так завершено в основному об'єднання трьох агресивних держав.

Іншим виявом тоталітаризму була сталінська модель суспільного устрою в СРСР. Режим особистої влади Й.Сталіна підтримувався не лише бюрократія, а й органи політичного контролю і репресивні заходи. Масові репресії в 1937 р. досягли кульмінаційного розмаху. Політичний курс радянського керівництва передбачав експорт революції в інші країни. Народи світу реально поставали перед загрозою зіткнення двох тоталітарних систем.

Тенденція до фашизації суспільного життя, обмеження демократичних інститутів посилювалася і в самій Польщі. Адміністративні

вовводські органи перейшли до рук мілітарних чинників – генералів. Польський уряд активізував наступ проти українства. Для зміцнення на "кресах" польського елемента десятки тисяч колоністів одержували в краї парцельовану землю. Баходи властей викликали посилення протидії з боку ОУН, що застосувала крайні методи боротьби – терор, напади на польську адміністрацію та осадників¹.

Суспільно-політичні процеси вкрай негативно позначилися на діяльності УСДП, як і в цілому національно-демократичних сил. Наростання диктатури в різних формах суперечило здійсненню політичного ідеалу УСДП – побудови соціалістичної, самостійної і соборної України. "Демократія – це шлях до перемоги соціалізму, – визнала газета УСДП "Робітничий голос". – Як пошесть, як масове божевілля поширилася серед українського громадянства ...ненависть до демократичної думки"². Газета "Діло" прямо писала про "трагедію демократії", яку "торошать з обох сторін – і комунізм, і націоналізм"³. На переконання І.Кедріяна, наприкінці 30-х років "зросла, як ще ніколи досі, в українському громадянстві нехоть до всіх партій і всього т. зв. партійництва"⁴.

Радикалізація суспільних настроїв вдарила в першу чергу по УСДП і лівій частині українського політичного спектру, яка намагалася, за влучним висловом газети "Діло", поєднати "вірність світоглядіві патріотично-національному та соціально-інтернаціональному"⁵. В основу ідеології УСДП далі кляла "соціалізм, демократію та український патріотизм як три рівнорядні

¹ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії... – С.191, 192.

² Демократія // Робітничий голос. – 1938. – берез.

³ Два фронти // Діло. – 1936. – 2 серп.

⁴ Кедрян І. Демократія, монопартія чи безпартійний провід? // Там же. – 1939. – 7 січ.

⁵ Ситуація українських соціалістів // Там же. – 1936. – 8 трав.

чинники..."¹. Кризове становище поширилось і на емігрантські соціалістичні партії. УСДП в еміграції прийняла у 1938 р. рішення про саморозпуск². Ліворадикальний, комуністичний табір зазнав нищівного удару влітку 1938 р., коли Виконком Комінтерну на підставі звинувачень про проникнення до керівництва Компартії Польщі "агентів фашизму" розпустив КПП і в її складі – КПЗУ³.

За таких обставин діяльність УСДП по соціально-економічному захисту українського робітництва розгортала в спільних класових профспілках. Як вже було сказано, УСДП не створила автономну українську структуру в складі загальнопольського профспілкового руху. Під впливом УСДП перебували лише локальні осередки. Зокрема, УСДП мала в 1937 р. визначальний вплив на товариство двірників і домашньої прислуги "Праця" у Дрогобичі чисельністю біля 50 членів⁴. І.Кущнір був секретарем окружної комісії професійних союзів у Львові⁵. Лідери УСДП спільно з ПС, Бундом і делегатами робітничих профспілок взяли участь у конференції 1 липня 1938 р. у Львові, яка обговорила роботу професійних організацій⁶.

У культурно-освітньому напрямку УСДП діяла "Робітничча громада". Будучи "прибудовою УСДП", товариство ширило діяльність виключно серед українського робітництва⁷. Гуртки товариства існували у Львові, Перемишлі, Дрогобичі, Бориславі, Східниці, Стрию, Калуші, Тернополі, Опаці, Добрівлянах, Стебнику. "Робітничча громада" нараховувала в Дрогобичі 76 членів, Бориславі – І Темницький В. Забдання української соціал-демократії // Робітничий голос. – 1938. – трав.

² ААН, MSW, зупр. 968, в. II 9.

³ Прикарпаття під прапором Рад. – Ужгород, 1989. – С. 75.

⁴ ДАЛО, ф. 256, оп. I, спр. 63, арк. 50 зв.

⁵ Робітничий голос. – 1938. – берез.

⁶ ЦДА у м. Львові, ф. 205, оп. I, спр. 492, арк. 160.

⁷ ДАЛО, ф. I, оп. 52, спр. 2835, арк. 72.

80. Добрівлянах - 185¹. На конференції товариства 3 квітня 1938 р. у Львові головою "Робітничої громади" обрано Р.Скибінського². Показово, що свято відкриття прапора гуртка у Львові завершилося співом національного гімну та "Інтернаціоналу", що в котрий раз свідчить про поєднання УСДП національної ідеї і марксизму³.

Процес підготовки ВНК перекреслила спроба польсько-українського порозуміння, яка викликала нові поділи в національно-політичному русі. Українське, як і польське суспільство не було готове до угоди. Відомо, що весною 1935 р. лідери УНДО закріпили з урядовими чинниками курс на "нормалізацію", маючи на меті, за висловом голови партії /з 1935 р./ В.Мудрого, "погодити в Польщі українську національну рацію з польською державною рацією"⁴. Ундівці наполягали автономії Західної України, заснування українського університету, збільшення позичок і пільг для українських кооперативів. У свою чергу, УНДО визнала верховенство інтересів Польської держави, зобов'язалася виступити у виборах до сейму і сенату разом з урядовим блоком та голосувати за новий бюджет⁵.

УНДО, а також УНО і Волинське українське об'єднання /ВУО/ взяли участь у виборах до парламенту у вересні 1935 р. Партія УНДО одержала тоді 13 сеймових і 4 сенатських мандати, УНО - по одному. На Волині ВУО провела п'ятьох послів до сейму й одного до сенату. Польська сторона пішла на деякі поступки. В.Мудрого обрано одним з п'яти віце-маршалів сейму, з конц-

¹ Робітничий голос.- 1939.- трав.

² Там же.- 1938.- трав.

³ Там же.- 1939.- січ.

⁴ Діло.- 1939.- 26 квіт.

⁵ Кутулак М. Галичина: сторінки історії...- С.188,189.

табору в Березі-Картузській повернулася більшість в'язнів-українців. Певну підтримку з боку держави дістали українські промислово-фінансові заклади. Однак у цілому "нормалізація" не принесла очікуваних результатів, самі організатори в 1938 р. відмовилися від угоди¹.

Політика "нормалізації" викликала гостре заперечення українських партій від ОЛН до КПЗУ, а також опозиції в самому УНДО. ЦК УСДП на засіданні 28 червня 1935 р. закликав українські працюючі маси міст і сіл до бойкоту виборів. Резолюція ЦК акцентувала увагу на недемократичний характер закону про вибори в Польді². Як відомо, положення про вибори /ординація/ позбавило опозиційні партії будь-яких лансів сформувати впливове парламентське представництво³. Треба, однак, зауважити, що УСДП проводила антивиборчу агітацію головним чином серед своїх прихильників⁴. Можливо, соціал-демократи, бачачи загальне поправління суспільних настроїв, не бажали послаблення УНДО в центрі національно-демократичного табору⁵, а тому широкою антивиборчою кампанією не розгортали.

Бойкот виборів з ініціативи УСРП, ФНС і УСДП підтримали майже половина виборців Західної України⁶. На нараді ширшої управи УСДП 10 листопада 1935 р. у Львові було прийнято резолюцію, в якій партія прямо засудила "політику, яку проводить

¹ Кондратюк В.О., Зайцев О.Ю. Україна в 20-30-х рр. ХХ століття.- С.56.

² Sprawy narodowościowe.- 1935.- N 3-4.- S.279.

³ Holzer J. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej.- Warszawa, 1974.- S.508.

⁴ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za III kwartał 1935 r.- Warszawa, 1935.- S.19.

⁵ Koko E. Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy...- S.140.

⁶ Макух І. На народній службі.- С.458.

гурт унівсько-клерикальних послів". Підкреслювалося, що вони не виражали інтересів "цілого українського народу, а тільки цих двох буржуазно-клерикальних партій: УНДО й УЮ єп. Хомишина"¹. Голова комітету УСДП в Дрогобичі Р.Скибинський заявив у березні 1936 р., що ініціатори угоди об'єдналися "з польськими буржуями, щоб стати польськими міністрами і воєводами"².

Ставлення УСДП до угодовського курсу УНДО чітко висловив член ЦК УСДП В.Старосольський в анкеті "Діла" на тему "нормалізації". Він вважав, що політика УНДО спричинила "обезвартіснення українського питання в Польщі. Польська сторона стала психічно і своїм розумінням ситуації менше схильна йти у відношенні до українців на які-небудь уступки..."³. Вплив "нормалізації" на українське суспільно-політичне життя охарактеризовано як "від'ємний", політичний курс УНДО можна порівняти з реакцією після революції 1848 р. в Австрії. "На порядку дня стоїть... справа демократизації суспільства і демократизації політики", - підкреслив В.Старосольський⁴. Виступаючи на мітингу УСДП у Дрогобичі в серпні 1938 р., він визнав, що "нормалізація" "завела український народ у сліпий кут..."⁵. Наслідки акції УНДО в анкеті "Діла" як "мізерні" оцінив і в минулому один з лідерів УСДП А.Чернецький, тоді пенсіонер⁶.

УСДП послідовно виступала проти політики польського уряду в національному і соціальному питанні. Ширша управа УСДП на засіданні 10 листопада 1935 р. ствердила, що українські

¹ Народа Екзекутиви УСДП // Громадський голос.- 1935.- 7 груд.

² ААН, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, sygn.23, s.56.

³ Старосольський В. "Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики..." // Діло.- 1937.- 29 лип.

⁴ Там же.

⁵ ААН, MSW, sygn.963, s.I; Робітничий голос.- 1938.- верес.

⁶ Чернецький А. Поможі нам тільки моральне відродження нації // Діло.- 1937.- 5 серп.

трудові маси опинилися "серед страшної нужди земельного безробіття... під обухом денационалізаторської політики..."¹. В.Темницький з обуренням писав про "ненависну та безпощадну екстермінаційну боротьбу" польської влади "проти українського корінного на цих землях елементу"².

З особливою гостротою УСДП стала на боротьбу з фашизмом, в якому справедливо бачила загрозу виникнення світової війни. Так, соціал-демократ Б.Корзинський на зборах ФНС у Калуші в грудні 1937 р. переконував, що німецькі фашисти розбудовували "армію, тоді як народ терпить голод і злидні", якщо А.Гітлер прагнув до розв'язання війни, соціалізм проголосив "гасла братерського співжиття народів"³. Суть фашизму УСДП вбачала у ратуванні капіталістичного ладу. Навіть коли фашизм вважати "доцільною політичною ідеологією, то, очевидно, тільки для державних і панівних народів". На думку В.Темницького, утворення державності, за яку боровся український народ, забезпечила б ідеологія, що закликала "до боротьби проти насильства, а фашизм і гітлеризм власне насильство... санкціонують..."⁴.

УСДП займала негативну позицію щодо правої частини українського політичного спектру. Вона різко засудила діяльність католицьких партій. Як ствердив В.Темницький, "темні хмари клерикалізму", що закрили "сонце правди, знання, поступу та вільної думки, окутують щораз густішим туманом усе суспільне життя українського народу в Польщі..."⁵. Разом з тим, УСДП

¹ Народи Екзекутиви УСДП // Громадський голос.- 1935.- 7 груд.

² Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос.- 1938.- трав.

³ ДАІГО, ф.68, оп.2, спр.437, арк.34 зв.

⁴ Робітничий голос.- 1938.- трав.

⁵ Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос.- 1938.- трав.

найбільш критично виступала проти ОУН, а також ФНС. У грудні 1937 р., зокрема, соціал-демократ Є. Домінкевич на зборах ФНС в Калуші заявив, що "націоналістичні і фашистівські згурпування шкодять українському народу", ФНС "ослабив національну єдність українського суспільства"¹.

Що стосується зв'язків УСДП з УСРП, то ідея Українсько-го соціалістичного блоку, яку висловив з'їзд у грудні 1934 р., не мала якогось організаційного оформлення. Спільні виступи УСРП і УСДП рідко спостерігалися на місцях². Можливість взаємодії українських соціалістів-радикалів і соціал-демократів проти фашизму, комунізму і політики УНДО підкреслила крайова конференція УСРП в червні 1936 р.³.

На противагу спробам консолідації національного табору в 1934 р. КПЗУ на ІУ з'їзді /ковтень - листопад/ приступила до творення "єдиного робітничого фронту". Комінтерн влітку 1935 р. розробив політичну лінію на блокування комуністів у боротьбі проти фашизму з усіма робітничими партіями. КПЗУ розгорнула кампанію за скликання Робітничо-селянського конгресу. Однак, наміри організаторів конгресу перекреслили глибока внутрішня криза в КПЗУ і терор поліції. Як етап до розв'язання українського питання КПШ і КПЗУ висунули гасло національно-територіальної автономії для західноукраїнських земель у Польщі⁴.

Лідери УСДП вразно відмекувалися від комуністичного табору. Так, резолюція наради ширшої управи УСДП 10 листопада

¹ ДАІЗО, ф.2, оп.І, спр.І463, арк.99 зв.

² AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie, 1920-1923, sygn.23, s.32 зв.

³ Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za II kwartał 1936 r. - Warszawa, 1936. - S.23.

⁴ Бовз "єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною" - С.198, 248, 249.

1935 р. підкреслила, що "під протекторатом Комінтерну... гасла "об'єднаного фронту"... по суті є нічим іншим, як політичною авангардою більшовицько-московського імперіялізму". У резолюції стверджувалося, що більшовицька система стала "яким запереченням... соціалістичних і демократичних засад" і йшла "з цілим розмахом на знищення України". Нарада виступила за утворення "одноцілого українського соціалістичного та поступово демократичного фронту" проти фашизму і "большевицької Росії"¹. В.Темницький вважав трагедією "для цілого людства" той факт, що комуністи "дістали змогу будувати соціалістичну суспільність... методами та засобами московського царизму"².

Засідання комітету УСДП на Підкарпатті за участі членів ЦК і ширшої управи, яке відбулось 9 серпня 1936 р. у Стрию, назвало "провокацією" обвинувачення "націоналістично-фашистської преси" в прокомуністичному становищі партії. Комітет прямо заявив, що "жодна організація УСДП в краї не входила, не входить і не може увійти до ніякого т. зв. лядового чи народного фронту разом з комуністами"³. Зрозуміло, що комуністи критично оцінювали політику УСДП за розвиття "єдиного робітничого фронту"⁴. Потрібно, водночас, визнати, що КПЗУ мала певний вплив на УСДП на низовому рівні. У квітні 1937 р. поліція заборонила, зокрема, діяльність гуртка "Робітничої громади" в Долині "з причини виявлення комуністичних тенденцій"⁵.

¹ Нарада Екзекутиви УСДП // Громадський голос. - 1935. - 7 груд.

² Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. - 1938. - трав.

³ УСДП проти комуністів і фашистів // Громадський голос. - 1936. - 22 серп.

⁴ Проти фашизму та війни. Антифашистський конгрес діячів культури у Львові у 1936 р. Збірник документів і матеріалів. - К., 1984. - С.288, 291.

⁵ ДАІЗО, ф.2, оп.І, спр.І462, арк.І65.

Угодовська акція УНДО, поразка спроби консолідації національних сил, ріст контроверзи між українськими партіями в 1935 р спричинилися до зближення УСДП з ППС. Польські соціалісти виступали за демократизацію та соціалістичну перебудову суспільства, встановлення робітничо-селянського уряду в Польщі і територіальної автономії для національних меншин. До цього закликала, зокрема, програма ППС, ухвалена в 1937 р. на XXIV конгресі партії¹. Виразом посилення стосунків з ППС стала вимога УСДП "національно-територіальної автономії на етнографічних українських землях у Польщі"². Автономістична вимога піднімалась, як правило, на опільному святкуванні ППС і УСДП 1 травня. УСДП відкрито ставила цю вимогу на першотравневому мітингу 1936 р. у Львові разом з польськими і єврейськими соціалістами. Від імені УСДП П.Буняк, за словами газети "Діло", висловив домагання "територіальної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі..."³. Постулат національно-територіальної автономії УСДП зняла лише в 1939 р.⁴ Хоч, як відомо, ЦК УСДП не розглядав концепцію автономії ні на засіданнях партійної управи, ні на з'їзді. Характерно, що УСДП, як і УНДО та КЗБУ, домагалися автономії Західної України, в той же час поборюючи одна одну. Це яскраво свідчать про гостроту протиріччя в суспільно-політичному житті краю.

Політичний курс УСДП намітив VIII конгрес 17 жовтня 1937 р. у Львові. На з'їзді прибуло 35 делегатів зі Львова, Калуша, Самбора, Долянки, Стрия, Дрогобича⁵. У вступному сло-

1 PPS. Wzrostanie z lat 1918-1939. - T. 2. - S. 1241, 1261.

2 AAN, MSW, зусп. 966, s. 125; Робітничий голос. - 1938. - черв.

3 Світо 1 травня // Діло. - 1936. - 2 трав.

4 Першотравнева революція УСДП // Робітничий голос. - 1939. - трав.

5 AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939, зусп. 24, s. 190.

ві П.Буняк підкреслив переслідування з усіх боків українського соціалістичного руху. Розкинуто робітничі товариства в Долині і Тшемениці. Натомість "польське організаційне життя" зміцнювалося "з дня на день", несло загрозу "розвитку українського народу"¹.

У політичному рефераті В.Старосольський наголосив, що УСДП була першою партією, яка піднесла під час революції в 1917-1918 рр. прапор "незалежної соціалістичної республіки". В.Старосольський вважав, що міждержавні конфлікти розв'язало б лише повалення капіталізму. На його думку, фашизм був утворений "людьми здеградованими і без праці". Щодо СРСР, то він заявив, що це по суті "російська сталінська імперія". Допомагаючи закликав відірвати український робітничий рух від впливу клерикалізму і націоналізму².

І.Кущнір звернув увагу делегатів на денационалізацію українського робітництва. Шукаючи місце праці, робітники-українці записувалися "до польських товариств і спілок", де "з часом втрачають національне почуття". Р.Скибіньський пов'язав визволення України з покращенням соціального становища робітничого класу.

У виступі з організаційного питання І.Квасниці ствердили доцільність активізації УСДП проти політики уряду. Зокрема, передбачалося видавництво партійної газети, створення господарсько-економічних закладів³.

Політична резолюція конгресу закликала "український пролетаріат до боротьби з диктатурою, фашизмом і реакцією...".

Делегати висловили протест "проти московської націоналістич-

1 ДАІАУ, ф. 2, оп. 1, спр. 1486, арк. 1.

2 Там же. - Арк. 1, 2.

3 Там же. - Ф. 69, оп. 1, спр. 780, арк. 2.

ної диктатурі". "випення всіх проявів українського національного життя в УССР". Водночас УСДП засудила шовіністичну політику польського уряду, домагалась проведення демократичних виборів до сейму і сенату та демократизації суспільства.

Резолюція конгресу УСДП в профспілкових справах підтвердила становище "єдності і класовості професійного руху". Напрямок роботи визначила квітнева угода ЦК УСДП з Центральною Комітетом КСР 1929 р.

Конгрес ухвалив резолюцію, в якій поставлено за мету поширення організаційної діяльності УСДП. Передбачалося, зокрема, відновити видавництво партійного органу¹.

На конгресі обрано новий склад ЦК УСДП. Головою партії став 59-річний адвокат зі Львова В. Старосольський, заступником голови – П. Буняк і секретарем – Р. Скибіньський. До складу управи увійшли І. Борух, Л. Ганкевич, І. Губицький, І. Квасниця, І. Купнір, Б. Малецький, В. Темницький. Делегати обрали також управу Української професійної комісії на чолі з П. Буняком².

Отже, VIII конгрес УСДП виступив проти фашизму і комунізму, колонізаційної політики польського уряду та посилення правого крила в українському політичному таборі. Розв'язання соціальних суперечностей УСДП бачила на шляху розвитку українського соціалістичного руху. У цілому VIII партійний конгрес не справив помітного впливу на суспільно-політичне життя Західної України. За свідченням поліції, він, "крім згадки в українській пресі, не викликав більшого відгуку серед українського суспільства"³.

¹ ДАІЗО, ф. 2, оп. 1, спр. 1486, арк. 4, 4 зв.; Робітничий голос. – 1938. – берез.

² Sprawy narodowościowe. – 1937. – № 4-5. – S. 439.

³ ААН, MSZ, sygn. 2350, s. 264.

Тим часом нацистська Німеччина відкрито перейшла до реалізації загарбницьких планів. У березні 1938 р. німецькі війська окупували Австрію. Внаслідок Мюнхенського пакту 1938 р. під владою рейху опинилася частина Чехословаччини. Країни демократичної орієнтації Англія, Франція і США зайняли позицію потурання домаганням А. Гітлера, рішуче не виступили проти німецького фашизму.

Послаблений міжнародними подіями уряд Чехословаччини під тиском українців надав Закарпаттю восени 1938 р. самоврядування. Новий кабінет А. Волошина приступив до перетворення Закарпаття на автономну українську державу з столицею в Хусті. Заходи уряду спрямовано на українізацію системи освіти, адміністрації, формування військових частин Карпатської Січі. Однак угорські війська, з дозволу А. Гітлера, вже в березні 1939 р. окупували Карпатську Україну¹.

Поява Карпатської України активізувала діяльність УСДП, як і в цілому національно-державницького табору. УСДП вважала карпатоукраїнську автономію першим кроком на шляху до створення самостійної соборної Української держави. Крайова конференція УСДП 25 вересня 1938 р. у Львові підкреслила "беззаперечне право самовизначення" українського Закарпаття². Газета УСДП "Робітничий голос" відкрито назвала Закарпаття "Центром України"³. Було сказано, що соціал-демократи брали "живу, творчу і провідну роль в боротьбі за самовизначення... над організацією та закріпленням молоді держави"⁴. Учасники крайової конференції УСДП 22 січня 1939 р. у Львові одностайно

¹ Стерчо П. Карпато-Українська держава. – Львів, 1934. – С. 232.

² Під сучасну хвилину // Робітничий голос. – 1938. – жовт.

³ ААН, MSZ, sygn. 967, s. 230.

⁴ В чий інтересі? // Робітничий голос. – 1938. – груд.

ствердили, що Карпатська Україна - "вислід волі і змагання працюючих мас Закарпаття..."¹. УСДП рішуче засуджувала орієнтацію політиків правої частини спектру в розв'язанні українського питання на фашистську Німеччину. Окупація Карпатської України, за висловом "Робітничого голосу", була по суті "цинічна, нічим не закрита, зрада з боку тих, що удавали приятелів..."². "Кривавиться Карпатська Україна, - писала газета, - і разом з нею увесь український нарід"³. Як зробила правильний висновок УСДП, "фашизм відкрив врешті цілковито своє обличчя... Європа, цілий світ, демократія і свобода в небезпеці. Війна й руїна над нашими головами"⁴.

Заперечення угодовського курсу УНДО, виступ проти політики уряду, підтримка Карпатської України посилили в краї тенденцію до об'єднання національно-державницьких сил. Участь у консолідаційному процесі брала і УСДП. УСРП, ФНС, УСДП /В.Старосольський/, УНО, Союз українців і опозиція УНДО делегували діячів до складу Контактного комітету, який створено в грудні 1937 р. у Львові для пошуку шляхів порозуміння серед українського громадянства⁵. Найзначнішим здобутком у працях комітету була пресова угода 1938 р. Представники часописів УСРП, ФНС, УНО, УКС, опозиції УНДО /газета "Діло"/, Союзу українців, а також газети УСДП "Робітничий голос" у квітні заключили угоду про співпрацю на загальнонаціональній платформі. Зокрема, передбачено обмін інформацією щодо захисту українського народу.

¹ Красва конференція УСДП // Робітничий голос. - 1939. - лют.

² До хвилики // Там же. - квіт.

³ Там же.

⁴ Червогравнева резолюція УСДП // Там же. - трав.

⁵ Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси...

// Другий міжнародний конгрес українців. Доп. і повід. Історія. Част. II. - Львів, 1994. - С. 97.

лояльність полеміки різних ідейно-політичних напрямків¹. На конференції УСДП 25 вересня 1938 р. делегати одноставно підтримали взаємини з "братніми соціалістичними партіями" - закордонною УСРП, УСРП, ПС і Бундом. Водночас сказано про потребу співпраці з "іншими українськими угрупованнями в загальнонаціональних справах", утворення єдиного блоку українських партій і груп².

УСДП, УСРП, ФНС і політична кіноча організація "Дружина княгині Ольги", що виникла замість забороненого владою Союзу українців, опублікували 24 вересня 1938 р. спільну заяву. У ній, зокрема, висловлювалася підтримка населенню Карпатської України, впевненість у тому, що "український нарід буде послідовно обстоювати своє право самовизначення..."³. Голова УСДП В.Старосольський був одним з авторів заяви-протесту відомих суспільно-політичних і церковних діячів краю, опублікованої в листопаді 1938 р. Заява рішуче засудила репресії щодо українського населення у Польщі⁴. Відозва УНДО, "Дружини княгині Ольги", УСДП, УСРП і ФНС з нагоди падіння Карпатської України закликала українців "одноставно стати до відповідальної співпраці, об'єднати всі творчі сили... цілого народу"⁵.

Усі опозиційні партії, у тому числі й УСДП, бойкотували вибори до парламенту, що відбулися в листопаді 1938 р.⁶. Вереснева конференція УСДП 1938 р. вимагала "зміни виборчої ор-

І Див.: Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни /з історії Контактного Комітету. 1937-1939 роки/ // Записки НТШ. - Львів, 1994. - Т. ССХХУІІІ. - С. 218, 219; ААН, MSZ, sygn. 2351, s. 353, 354.

² Красва конференція УСДП // Робітничий голос. - 1938. - квіт.

³ ААН, MSZ, sygn. 2352, s. 232; Робітничий голос. - 1938. - квіт.

⁴ Заява // Діло. - 1938. - 20 листоп.

⁵ Українці! // Там же. - 1939. - 25 берез.

⁶ ДАІСО, ф. 2, оп. I, спр. 1530, арк. 199 зв.; ААН, MSZ, sygn. 2352, s. 229.

длянці" в білш демократичному напрямку¹. Блон УНДО-УНО і ВЗЮ пішли до виборів разом з проурядовим табором, а тому зберегли в парламенті кількісне представництво в 1935 р. УСДП, УСРН, ФНС та "Дружина княгині Ольги" взяли участь у виборах до органів місцевого самоврядування. У грудні 1938 р. створено Український міжпартійний виборчий комітет². Відозву управи комітету до українських виборців підписав В.Старосольський³.

Все в тривалі дискусії в передвоєнний період на тему створення представницького органу українських легальних політичних структур не принесли успіху. Партійні інтереси взяли гору над загальнонаціональними цілями. На крах консолідаційних зусиль завалою поглиблення кризи національної демократії⁴.

Тем часом держава і народи вступали в світову трагедію. Гітлерівська Німеччина 1 вересня 1939 р. напала на Польщу. Червона армія, відповідно до радянсько-німецького пакту, зокрема, Таємного протоколу про розмежування сфер впливу сторін у Східній Європі, який був підписаний у серпні 1939 р., зайняла з 17 вересня західноукраїнські землі. Польська влада з самого початку війни заборонила діяльність УСДП⁵. У той же час, за свідченням Ульяни Старосольської, дочки голови УСДП, провід партії "з участю В.Старосольського вирішив офіційно її розв'язати, щоб радянська влада не мала правової підстави для карання її членів..."⁶. Однак не знайдено офіційних документів, які підтвердили б дану тезу.

¹ Красна конференція УСДП // Робітничий голос.- 1938.- жовт.
² Робітничий голос.- 1939.- січ.; Громадський голос.- 1939.- 14 січ.

³ ААН, MSW, sygn. 970, s. 97.

⁴ Швагуляк М. Партійні поділи...- С. 98.

⁵ ЦДІАУ у м. Львові, ф. 360, оп. I, спр. 55, арк. 14.

⁶ Старосольська У. Ave Caesar, morituri te salutant // Володимир Старосольський Записки НТШ.- Т. 210.- С. 124.

Дальша доля лідерів УСДП склалась по-різному. П.Буляк, В.Старосольський, І.Каасниця, І.Кушнір були заарештовані більшовиками, зникли в сталінських таборах, на засланні. Л.Гайкович емігрував до США, а А.Чернецький в 1944 р. - до Швейцарії¹.

Підсумовуючи, треба наголосити, що ріст політичного екстремізму напередодні війни по всій Європі зумовив організаційний занепад і зменшення впливу УСДП на маси². Радикалізація, новітній націоналізм чимдалі ширше охоплювали інтелігенцію і в цілому українське суспільство. "Українська інтелігенція ставиться сьогодні байдуже або вороже до соціалізму і робітничого руху", - визнала газета УСДП "Робітничий голос"³. Поширення впливу УСДП в 1935 р., за підрахунками поліції, становило у Львівському воєводстві, де партія мала найміцнішу соціальну базу, лише по 10 відсотків у Дрогобицькому і Перемишльському повітах та по 5 - в Львівському і Бібркському⁴. На певну активізацію УСДП вплинув зовнішній фактор - державотворчі процеси на Закарпатті⁵. УСДП відновила в 1936 р. видавництво партійної преси. Перший номер щомісячної газети "Робітничий голос" у Львові під редакцією М.Матвіїва з'явився в березні⁶. Газета виходила тиражем 3 тисячі примірників /у 1939 р./⁷.

Деяке зближення УСДП в той час з ППС, яка, маючи більшу міцну соціальну базу, налічувала у Польщі біля 20-30 тисяч

¹ Чернецький А. Спомини з мого життя.- С. 71, 107, 120; Старосольська У. Ave Caesar, morituri te salutant // Володимир Старосольський Записки НТШ.- Т. 210.- С. 135, 149, 150.

² Biuletyn polsko-ukraiński.- 1938.- № 12.- S. 131.

³ До наших товаришів // Робітничий голос.- 1938.- берез.

⁴ ААН, MSW, sygn. 1042, s. 17-22.

⁵ Ibid.- MSZ, sygn. 2351, s. 192, 381.

⁶ Ibid.- MSW, sygn. 964, s. 262.

⁷ ДАЮ, ф. I, оп. 52, спр. 2835, арк. 49.

членів¹, підкреслило слабкість партії. Так, адміністративні органи у 1935 р. інформували, що УСДП в Станіславському воєводстві "слабо активна", існує "при підтримці ППС". До складу дівочого осередку УСДП в Калуші увійшло 50 членів². У пресі відзначалося, що партія "йде від літ у хвості ППС"³. Українські соціал-демократи, правда, закликали до звільнення українського робітництва з-під впливу ППС на місцях⁴. Заходи по створенню організаційного комітету УСДП в Добромилі підтримали у 1938 р. навіть місцеві українські дітячі - не симпатичні соціалізму⁵. Однак ЦК УСДП настановився і на спротив комуністичного елемента в українських робітничих сферах⁶.

Таким чином, УСДП піддала різкій критиці політику "нормалізації", яка в 1935 р. перекреслила процес згуртування національно-демократичних сил. Вона займала негативну позицію і щодо правої та ліворадикальної частини політичного спектру, боролася проти диктатури фашизму і комунізму. Внаслідок поглиблення протистояння в українському політичному таборі УСДП дещо тісніше взаємодіяла з ППС. Під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів УСДП знову брала участь у спробі консолідації національно-державницьких сил Західної України. Загальна тенденція радикалізації, криза національної демократії спричинились до послаблення ролі УСДП в суспільно-політичному житті. Діяльність УСДП зупинила у вересні 1939 р. Друга світова війна.

¹ Holzer J. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej. - S. 507.

² ДАІФФ, ф. 2, оп. I, спр. 1275, арк. 125, 128, 130.

³ Новий час. - 1938. - 3 трав.

⁴ ДАІФФ, ф. 2, оп. I, спр. 1462, арк. 121, 121 зв.; спр. 1463, арк. 24 зв.

⁵ Там же. - Спр. 1526, арк. 47.

⁶ Там же. - Спр. 1432, арк. 213, 213 зв.; ф. 69, оп. I, спр. 720, арк. I.

З М І С Т

Передмова	3
1. Ідейно-організаційна відбудова партії. Грудневий з'їзд УСДП 1928 р.	4
2. УСДП у 1929-1934 рр.	24
3. УСДП у другій половині 30-х років	49

Зам. 2 тир. 500 Ціна крб. коп.
 Підписано до друку 13 03 1994, формат паперу 60x84 1/16, об'єм - 2 арк.
 Відділ оперативної поліграфії ОУС, м. Івано-Франківськ, вул. Панфілова, 6.